

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

Václav Vymětal

Vznik a udržování aliancí z hlediska teorie  
mezinárodních vztahů

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Václav Vymětal**

Vedoucí práce: **PhDr. Jan Karlas, MA., Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **léto 2010**

Hodnocení:

**Bibliografický záznam:**

VYMĚTAL, Václav. Vznik a udržování aliancí z hlediska teorie mezinárodních vztahů. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, 2010. 49 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Jan Karlas, MA., Ph.D.

**Anotace:**

Bakalářská práce „Vznik a udržování aliancí z hlediska teorie mezinárodních vztahů“ předkládá pohled dvou přístupů v teorii mezinárodních vztahů na specifika alianční politiky. Těmito dvěma přístupy jsou realismus a konstruktivismus. V první části práce jsou představeny obecné předpoklady obou přístupů o mezinárodním prostředí a jeho aktérech. Z realistického proudu je vyčleněn a problematizován neorealismus, jako vedoucí směr v uvažování o mezinárodní politice konce studené války. V samostatných kapitolách je pak rozebrán vztah obou teorií k otázce po vzniku a udržování aliancí v mezinárodním prostředí. Práce hledá styčné body obou přístupů a snaží se určit, co stojí za případnými rozdíly. Popisuje roli, kterou alianční problematika hraje u obou přístupů. Zároveň zjišťuje, zda a k jakému posunu od základních předpokladů obou teorií dochází v případě vykládání specifík alianční tematiky oběma přístupy.

**Anotation:**

Thesis „The Origins of Alliances and Alliance Management in Theory of International Relations“ aims to present perspectives of two approaches in theory of international relations on a specific question of alignment. Those two approaches are realism and constructivism. The first part of this thesis presents general assumptions of both approaches about the international environment and its actors. From a broader realist theory this thesis focuses especially on neorealism, the dominant approach of the realm of international politics in the late cold war era. The question of the main factors causing alignment, principles of alliance management is approached from perspectives of these two theories in separate chapters. The objective is to look for mutually acknowledged factors of alignment and present possible explanation for found differences. Furthermore this thesis aims to describe possible shift from the core assumptions both theories might undergo treating the problems of alliances.

**Klíčová slova:**

Alliance, bezpečnost, realismus, neorealismus, konstruktivismus, identita, struktura, normy, moc, společenství, vyvažování.

**Keywords:**

Alignment, alliances, security, realism, neorealism, constructivism, identity, structure, norms, power, community, balancing.

**Prohlášení:**

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 17. května 2010

Václav Vymětal

**Poděkování:**

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce doktoru Janu Karlasovi za jeho ochotu a pomoc při vedení a konzultování mé práce.

**Obsah:**

1. Úvod:.....	8
2. Základní předpoklady teorií: .....	12
2. 1. Realismus: .....	12
2. 1. I. Neorealismus, struktura a aktéři: .....	14
2. 1. II. Vliv mezinárodního prostředí na chování států: .....	15
2. 2. Konstruktivismus: .....	17
2. 2. I. Identita, ideje a normy: .....	18
2. 2. II. Struktura v konstruktivistickém pojetí: .....	19
2. 2. III. Role aktéra v mezinárodním prostředí: .....	21
3. Realismus a aliance: .....	22
3. 1. Aliance v realistickém světě:.....	23
3. 1. I. Aliance v multipolaritě: .....	25
3. 1. I. i. Formování aliancí v multipolaritě: .....	26
3. 1. I. ii. Udržování aliancí v multipolaritě: .....	29
3. 2. Aliance v bipolárním prostředí:.....	31
4. Konstruktivismus a aliance: .....	33
4. 1. Konstruktivismus a bezpečnost: .....	34
4. 2. Formování bezpečnostního společenství:.....	36
4. 3. Udržování bezpečnostního společenství a jeho vnitřní procesy:.....	40
5. Závěr: .....	42
6. Summary: .....	45
7. Seznam použité literatury:.....	46

## 1. Úvod:

Neexistuje jedna teorie mezinárodních vztahů tak komplexní, aby podala uspokojivé vysvětlení všech fenoménů světa a aby si zároveň uchovala svou koncepční čistotu. Svět je příliš komplikovaný a různé pohledy na něj vycházejí z odlišných a často protikladných předpokladů. Každá teorie mezinárodních vztahů proto musí počítat s určitým stupněm abstrakce a zjednodušení. Taková abstrakce je, možná paradoxně, nutná pro to, aby teorie měla vypovídací hodnotu a byla užitečná. Pro svou bakalářskou práci jsem vybral dva přístupy teorie mezinárodních vztahů. Prvním z nich je realismus, druhým konstruktivismus. První představuje dlouhodobě dominantní směr v teoriích, zabývající se především bezpečností a mocí v mezinárodní politice. Druhý se rozvíjí mimo jiné i jako jeho kritika, poukazující na význam identity v rozhodovacím procesu jednotlivých aktérů i společenství aktérů.

Mým cílem je poukázat na styčné body a na protiklady realismu a konstruktivismu. Abych na limitovaném prostoru svůj cíl mohl splnit, omezím se na jejich uchopení alianční problematiky. Bezpečnost státu je jedním z nejzákladnějších problémů uvažování o mezinárodních vztazích. Vytváření aliancí je empiricky doložitelnou strategií, kterou státy používají, aby posílily svou bezpečnost.

Aliance představují jednu ze základních forem spolupráce mezi státy a každá teorie, která si klade za cíl vysvětlit mezinárodní prostředí, se k této problematice tedy musí svým způsobem vyjádřit. Souvisejí se základní otázkou oboru mezinárodní vztahy a to „Proč mezi státy dochází ke konfliktu?“ a „Za jakých podmínek je možná spolupráce?“ A přitom jsou dostatečně jasným a postihnutelem problémem, aby je bylo možno uspokojivě vystihnout v rozsahu bakalářské práce. Oba mnou vybrané přístupy jsou dostatečně komplexní a v jejich rámci je možno nalézt práce, které se aliancemi jako svébytným problémem mezinárodních vztahů zabývají. Zároveň jde o natolik specifické přístupy, že spojenectví států chápou v takové míře odlišně, aby předložené srovnání bylo přínosem. Mým cílem je poukázat na specifika obou teoretických proudů a alianční politika se mi zdá být ideálním prostředkem.

Otázky, na které budu v této práci hledat odpověď, tedy zní: „*Jak přistupují realistické a konstruktivistické přístupy k problému vzniku a udržování aliancí?*“ „*Jaké postavení mají aliance v jimi pojatém světě?*“



Metodou, kterou budu hledat odpovědi na tyto otázky, je průzkum prací, které se zabývají bezpečnostní politikou obecně a aliancemi konkrétně. A to jak těch, které vycházejí z realistických, tak konstruktivistických pozic nebo předkládají srovnání obou přístupů. Pro první kapitolu, zabývající se oběma teoriemi obecněji, budu vycházet i z literatury, která popisuje jeden nebo druhý koncept obecně.

Jelikož je literatura, která je vhodná pro zodpovězení těchto otázek obsáhlá, omezím se na ty autory, jejichž pohled byl přínosem nebo dokumentoval zásadní posun, pro zkoumání dané problematiky z určených teoretických pozic.

Mimo jiné budu vycházet z těchto pramenů: Sborníku „*International Politics: Anarchy, Force, Political Economy, and Decision Making*“<sup>1</sup> a článků Roberta Jervise, obsahujících realistické texty k otázkám bezpečnosti. Díla Kennetha Waltze, především pak jeho práce „*Theory of International Politics*“, kde formuloval základy přístupu, pro který se vžil název neorealismus. Vycházet budu také z jeho pozdějších prací, kde obhajoval nebo upravoval své myšlenky a vyrovnával se s kritikou. Za všechny na tomto místě zmiňuji článek „*Structural Realism After the Cold War*“. Pro vysvětlení vzniku a udržování aliancí je jeho přístup třeba doplnit o konkrétní problémy. O to se pokusil Glenn Snyder ve svém článku „*Alliance Theory: A Neorealist First Cut*“ a pozdější knize. Dále budu vycházet z knihy „*The Origins of Alliances*“ a článků Stephena Walta, ten představil realistický pohled na vznik aliancí a pokusil se vyrovnat se s částí kritiky, které byl realismus podroben. Zároveň obohatil teorii o koncept „rovnováhy hrozeb“. Důležitost tohoto konceptu při uvažování o aliancích i pro dialog s konstruktivisty také přiblížím v této práci. Mezi konstruktivistickou literaturou vyberu tu, která se opět zabývá problematikou bezpečnosti a uspořádání mezinárodního prostředí. Klíčový je pro tento úkol sborník Petera J. Katzensteina „*The Culture of National Security*“, který obsahuje texty Thomase Risse-Kappena a Michaela N. Barnettta, ze kterých bohatě vycházím pro mapování konstruktivistického pohledu na alianční problematiku. Konstruktivistický pohled na charakter mezinárodního prostředí představí mimo jiné práce Alexandra Wendta, především „*Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics*“. Mimo tato základní díla budu pro svou práci používat zdroje, které předkládají (povětšinou z konstruktivistických pozic) srovnání obou přístupů. Za všechny na tomto místě zmíním „*The Promise of Constructivism in International Relations Theory*“ Teda Hopfa a „*Constructivist Security Studies: Portrait of a Research Program*“ Thea Farrella. To

---

<sup>1</sup> Plné citace všech v tomto odstavci uvedených děl je možno nalézt v seznamu literatury na konci této bakalářské práce.

jsou jen některé ze zdrojů, kterých bude v práci použito. Plný seznam literatury je uveden na konci této bakalářské práce.

Pokud jde o stav dosavadního výzkumu, jsou aliance jako takové častěji zkoumány realisty než konstruktivisty. Důvod, proč tomu tak je, se pokouším odhalit v závěru této práce. Přesto se ale objevily i konstruktivistické práce, které se snaží primárně o postihnutí aliancí. Obecnější otázka bezpečnosti je oběma přístupy zkoumána častěji, i proto budu v této práci čerpat (a to především v první části) z prací, které problematizují otázku po tom, jak se státy vyrovnávají s bezpečnostními problémy, a kde leží zdroj těchto problémů. Můžeme nalézt literaturu, která se pokouší o srovnání těchto dvou přístupů v otázkách bezpečnosti, a to jak z realistických pozic (zde budu čerpat především z článku K. Waltze (viz výše)), tak z pozic konstruktivistických (články T. Hopfa a T. Farrella (uvedeny v předchozím odstavci)). Tyto práce neporovnávají přímo pohledy obou přístupů na aliance, ale na bezpečnost a základy, na kterých stojí oba přístupy obecně. Přesto jsou hodnotným zdrojem pro mou práci.

Než přistoupíme k nástinu struktury této práce, je třeba poukázat na změny oproti původnímu projektu. I když se původní záměr nezměnil, došlo ke změně v jedné z pokládaných otázek. Bakalářská práce svým rozsahem nedovoluje provést hodnocení obou teorií z hlediska vhodnosti při vykládání alianční problematiky. Během mého výzkumu se ukázalo, že přístupy jsou natolik svébytné a odlišné, že by takové hodnocení nemělo smysl jindy než v případě, že by byla práce pojata jako případová studie jedné historické aliance. To ale nebylo nikdy mým cílem. Proto na konci této práce nedojde k zhodnocení vhodnosti použitých přístupů, ale bude zodpovězeno na otázky, které byly položeny výše. Oproti projektu doznala změn i osnova výsledné práce. První kapitola, stejně jak to předpokládal projekt, popisuje základy obou přístupů. To pomůže pro pochopení dalších dvou kapitol, které se zabývají již bezpečností obecně a aliancemi konkrétně. Problémy vzniku a udržování spojenectví jsou rozebírány u obou přístupů zvlášť. Tímto způsobem je výsledná práce přehlednější.

Samotná práce je rozdělena do tří částí a ukončena shrnujícím závěrem.

V první části předložím oba teoretické přístupy na pozadí základních problémů, které řeší. Tato část bude představením základních faktorů, které ovlivňují aktéra mezinárodního prostředí i povahu systému tak, jak je každá z těchto dvou teorií chápe. Ukážeme si i jak (respektive do jaké míry) tyto faktory ovlivňují chování aktérů. V případě realistického proudu nadto vymezím zásadní neorealistickou teorii, která předkládá propracovanou koncepci působení struktury mezinárodního prostředí na aktéra. Tento přístup bude dán do kontrastu s konstruktivistickými přístupy a faktory, na které dávají důraz. Stejně tak se podíváme, co struktura mezinárodního prostředí znamená pro takzvané strukturální realisty a jak se její role a působení liší od struktury, která je předložena neorealismem.

Druhá část práce se bude zabývat realistickým pojetím aliancí jako takových. Bude představena obecná definice aliancí a aktérů zapojených do „aliančních her“. Z předpokladu struktury a jejího odlišného působení při změně počtu relevantních aktérů nám vyplyne potřeba rozdělit tuto část na dvě. Jedna se bude zabývat multipolárním rozvržením světa druhá pak bipolaritou. V rámci obou se budeme věnovat vzniku aliancí a jejich udržováním, pokusíme si představit rozdíly a podobnosti, které obě struktury v rámci alianční problematiky přinášejí.

Třetí část popíše konstruktivistické pojetí bezpečnosti obecně a vznik a udržování aliancí konkrétně. Stejně jako část druhá i tato se pokusí určit roli, kterou alianční problematika hraje v konstruktivistickém myšlení a specifika, která mají spojení založená na jejich předpokladech.

## 2. Základní předpoklady teorií:

### 2. 1. Realismus:

Pro nejstarší způsob uvažování o mezinárodních vztazích se vžilo označení „realismus“. Jedná se o širokou rodinu koncepcí a teorií vycházející ovšem ze společných základních předpokladů. Realismus vidí svět v neustálém konfliktu o moc, která je základním hodnotou a cílem každého aktéra. Mezinárodní prostředí je anarchické, tedy postrádá centrální autoritu určující pravidla [Claude, Jr. 1985, 121 - 122; Bull 1985, 40]. Ty se vytvářejí v interakci mezi státy, které se minimálně snaží o přežití, maximálně pak o co největší posílení vlastní moci. Posílení jednoho státu je však vždy na úkor druhých. Mezinárodní prostředí pak svou povahou odráží rozložení moci mezi státy. Státy se chovají v logice svého prostředí racionálně. Při určování zájmů a jim odpovídajícímu chování chování, je důležitá materiální distribuce moci v systému. Vnitřní uspořádání států je pouze vedlejším faktorem [Mearsheimer 1990; 12, 53].

Posílení moci může stát dosáhnout vnitřními prostředky, jako je posilování svých materiálních kapacit (*build-up*), nebo „uměle“ v rámci aliancí. Pesimismus, pokud jde o mezinárodní spolupráci, se odráží v přesvědčení, že konflikt nemůže být nikdy vymýcen. Může být ale prostřednictvím takzvané rovnováhy sil do určité míry ovládnán. Právě pomocí aliancí vyvažují státy vzájemnou sílu, v případě že takového cíle nemohou dosáhnout svým vlastním posílením [Claude Jr. 1985; 122].

Ve vztazích mezi státy se projevuje klasický realistický problém bezpečnostního dilematu a to, že posílení bezpečnosti jednoho státu vede ke snížení bezpečnosti ostatních. V anarchickém prostředí není centrální autorita dána, řád se vytváří v interakci mezi aktéry na základě materiálního rozložení schopností (jako souboru prostředků vytvářejících moc státu) v systému. Nejistota jednotlivých aktérů o povaze druhých se odráží v možnostech jejich spolupráce. Bezpečnostní dilema vychází z předpokladu, že i když všichni aktéři usilují o společný cíl, jeho dosažení nemusí být možné. Proti působí obava států z chování druhého, který jej může v kooperaci využít (podvést) a tak oslabit [Jervis 1978; 167 - 169].<sup>2</sup> Věřili-li

---

<sup>2</sup> A jen některé státy mají takové schopnosti, aby si mohly dovolit riskovat být podvedeni [Jervis 1978; 173].

státy, že své bezpečnosti dosáhnou nejlépe expanzí, je obecná bezpečnost v systému na velmi nízké úrovni. Pokud ale obranné prostředky (ať již technologické nebo geografické) dominují a zároveň je aktéři vnímají jako prakticky nepřekonatelnou překážku, bezpečnost mezinárodního prostředí se zvyšuje [Jervis 1985, 186 – 188, 190].

V domácím systému jednotlivých států, kde je zaručena legitimita a suverenity donucovací moci, je možné, aby se jednotky specializovaly a podléhaly tak určité míře závislosti. V mezinárodním prostředí představuje specializace významné ohrožení bezpečnosti, proto k ní dochází jen zcela výjimečně. Daleko častěji dochází mezi státy k určité formě provázanosti (*interdependence*), i tato je však strukturou mezinárodního systému omezována. A to především s ohledem na velikost možného zisku ze spolupráce v porovnání s riziky jednostranného porušení a nejistou budoucností [Waltz 1979, 106 – 107, 114, Copeland 1999, 200 - 201].

Realismu se dostalo zvýšeného zájmu v období studené války, jelikož poskytoval silné a jednoduché vysvětlení sovětsko-amerického konfliktu, poukazováním na „národní zájem“ a vliv prostředí (rozložení moci) na chování obou supervelmocí [Keohane 1986, 10; Walt 1998, 31].

Ve snaze vytvořit z proudu realistického myšlení teorii s vysokou vysvětlovací schopností podnikl Kenneth Waltz pokus o formulování základů takové teorie ve své práci: „*Theory of International Politics*“, jejíž snahou bylo poukázat na problémy soudobých teorií a na základě toho vytvořit teorii novou. Taková teorie měla mít vysokou vysvětlovací sílu a zároveň si zachovat co největší jednoduchost [Waltz 1979; 9 - 12]. Waltz především poukazuje na to, že teorie musí vycházet z pochopení a problematizování mezinárodního systému jako celku [Waltz 1979; 37]. Hlavním cílem teorie je vysvětlit a popsat síly ovlivňující chování jednotek a poskytnout předpoklady pro pochopení reálných situací [Waltz 1986; 59 - 60]. Jeho teorie se stala natolik klíčovou pro vývoj teoretizování o mezinárodním systému v posledních třiceti letech, že najít autora, který by se k ní, jako základu svého uvažování, nehlásil nebo by se vůči ní nevymezoval, je přinejmenším obtížné. I proto bude část této teoretické kapitoly věnována neorealismu. Základní premisy neorealismu a jeho pohledu na bezpečnost si přiblížíme v následující kapitole.

## 2. 1. I. Neorealismus, struktura a aktéři:

Ve snaze vytvořit jednu konzistentní teorii mezinárodních vztahů se Kenneth Waltz přiklonil k „systémovému přístupu“ (*systemic approach*).<sup>3</sup> Tato metoda vyžaduje oproštění se od úrovně jednotek a zaměření především na strukturu a její systémovou roli. Systém je totiž tvořen jak jednotkami v interakci, tak strukturou, která je v systému ukotvuje. Struktura je to, co z pouhé sumy aktérů dělá specifický systém. Jako taková musí být od jednotek odlišná. To umožňuje, rozlišit změny v charakteru struktury od změn uvnitř systému [Waltz 1979, 39 – 41, 80; Keohane 1986, 166 - 167].<sup>4</sup> I když není možné zcela predikovat jednání aktérů, lze pomocí teorie vysvětlit (alespoň do určité míry), proč došlo právě k takovým výsledkům a proč se opakují tytéž modely jednání i s odlišnými aktéry. Struktura mezinárodních vztahů poskytuje jednoduché a prokazatelné vysvětlení chování, ale i ona má své limity. Jelikož teorie vychází z předpokladu, že chování aktérů je dáno prostředím, ve kterém se nacházejí a jejich schopnost jej měnit je přinejmenším podstatně omezena, jsou pro neorealisty státy podobnými jednotkami, jejich vnitřní uspořádání nehraje v mezinárodním prostředí podstatnou roli.

Struktura systému zaručuje kontinuitu [Waltz 1979; 63 - 65].<sup>5</sup> Systémová teorie popisuje stabilitu uvnitř systému a změny napříč systémy a ne uvnitř jednotlivých systémů (tedy změnu v identitě jednotlivých států, která neovlivní strukturu). Struktura vede k určité formě „socializace“ se systémem, neboť odměňuje konformní jednání a trestá opak. Pokud socializace aktérů podporuje jejich konformitu se systémem, je to souboj mezi nimi, který je umístuje v hierarchii samotného systému. Aktéři, jejichž socializace byla úspěšná, zvyšují své šance na vítězství v souboji a zachování své existence [Waltz 1979; 70 -71, 76 - 78].

Takto pojatá teorie mezinárodního prostředí vypouští zájem o vnitřní uspořádání aktérů a zaměřuje se pouze na to, jak jsou aktéři uspořádáni v rámci systémové struktury vůči

---

<sup>3</sup> Systémový přístup je dán do kontrastu s analytickým (redukcionistickým), který se snaží vytvořit teorii na základě zkoumání nejzákladnějších principů jednotek a jejich vztahů. Na základě analogie pak vytvořit teorii o fungování celku. Jako příklad takového přístupu uvádí Waltz Leninovu nebo Hobsonovu teorii Imperialismu a neokolonialismu. Upozorňuje, že takto vytvořené teorie vypouštějí důležité vlivy, které má na chování aktérů systém a podkopávají tak svoje vysvětlovací schopnosti [Waltz 1979; 19 – 37, 39].

<sup>4</sup> Pohled na strukturu má být revolucí v teoretizování o mezinárodních vztazích, neboť jak Waltz ukazuje, tradicionalisté i modernisté jsou si velmi podobní, když se jednotně zabývají především chováním států. Waltz ale argumentuje, že světovou politiku není možné vysvětlit pouze z úrovně států [Waltz 1979; 80 - 82].

<sup>5</sup> Z toho vyplývá, že změna ve struktuře se v praxi projeví jako revoluce v mezinárodních vztazích. Ta vede k odlišným výsledkům jednání a přináší sebou zásadní proměnu systému (jeden systém přechází v druhý) [Waltz 2000; 5 - 6].

sobě. Jen změny v uspořádání aktérů jsou strukturálními změnami. Sami aktéři jsou pak nuceni chovat se racionálně (v limitech strukturální logiky), protože opak by znamenal ohrožení jejich existence. Důvod, proč se upouští od zkoumání domácí úrovně jednotek (států) je ten, že domácí struktura je zásadně odlišná od struktury mezinárodní. Zatímco první je hierarchicky organizována, druhá se vyznačuje anarchií, tedy absencí centrální moci. Řád v první struktuře je vynucován centrální vládou, řád v druhé se ustanovuje prostřednictvím interakce mezi aktéry v rámci struktury (socializace a soutěž) podobně jako v mikroekonomické teorii. Konflikty mezi státy jsou neodmyslitelnou součástí jakéhokoli mezinárodního systému, zodpovědná je opět anarchická struktura. Ke konfliktům ale dochází i na státní úrovni, rozdíl je však v tom, že domácí vláda má legitimitu a moc je organizována tak, aby bránila soukromému používání síly. V mezinárodním prostředí nic takového neexistuje, hovoříme proto o anarchickém a svépomocném systému (*self-help*) [Waltz 1979; 82 – 87, 103 - 105].

## 2. 1. II. Vliv mezinárodního prostředí na chování států:

Pro neorealismus je zásadní předpoklad, že aktéři mezinárodního prostředí se v první řadě snaží v systému udržet (přežít). Tento předpoklad vychází ne tak z odpozorovaného chování aktérů, ale z logiky systému, kde bezpečnost není nikdy a priori zaručena.<sup>6</sup> Anarchie mezinárodního prostředí nutí státy, aby se chovaly konformně s logikou sebezáchovy (racionálně). Proto je neorealismus chápe jako podobné jednotky (*like units*). Přesto, že je povaha států navenek velmi podobná, nemají všichni aktéři stejný vliv na strukturu mezinárodního prostředí. Jen určitý počet států má takovou váhu, aby mohl definovat celý systém. Tu vlastnost státu, která určuje jeho pozici ve struktuře a vliv, označuje Waltz jako „schopnost“ (*capability*).<sup>7</sup> Ta je do značné míry ztotožnitelná s jeho silou, tedy schopností prosadit svou vůli v rámci celého systému. Je to právě počet aktérů, kteří „hrají roli“, co určuje, jaké povahy bude celý systém. Rozlišujeme tak tři hlavní systémy: multipolární,

---

<sup>6</sup> V neorealistickém pojetí jsou aktéry mezinárodního prostředí především státy, a to ne všechny ve stejné míře. Na strukturu systému mají největší vliv především silné (z hlediska schopností (*capabilities*)) státy [Waltz 1979; 94].

<sup>7</sup> Jde o ukazatel složený z více prvků. Mezi ty hlavní patří, rozloha, politická stabilita, ekonomická síla, technologická vyspělost, surovinová nezávislost, velikost populace a podobně [Waltz 1979; 131].

bipolární a unipolární. Každý z nich s odlišnými vlastnostmi. Pro všechny ale platí, že si státy nejsou rovné [Waltz 1979, 93 – 101, 132; Keohane 1986, 166 - 167].

Státy si nemohou být jisty výsledky spolupráce a rozdělením jejich výnosů (hrozí tedy nebezpečí, že dnešní partner získá více a bude do budoucna představovat ještě větší hrozbu). Nejvyšším principem státu nadále zůstává sebezáchova a v každém jednání (i kdyby se mělo krátkodobě jevit sebevýhodněji) musí zohlednit budoucnost. V té by ho závislost na druhých mohla citelně omezit. Imperativem státu je tedy v první řadě starost sama o sebe. Podobně jako pro spolupráci platí i pro agresí, že státy zvažují možné zisky a nepodnikají takové kroky, které by je mohly do budoucna oslabit [Waltz 2000; 10].

Jako základ pro teorii chování států v systému slouží neorealismu klasická teorie rovnováhy sil (*balance of power*). Ta předjímá požadavek zachování vlastní existence využitím všech prostředků k tomu vedoucích. Oproti obecnému předpokladu, že pro ustavení rovnováhy sil je zapotřebí „koncert“ tedy nejméně tří mocností, které mezi sebou balancují, staví Waltz názor, že rovnováha moci je účinnou charakteristikou systému, pokud jsou naplněny dva základní požadavky. A to anarchický řád a existence aktérů usilujících o sebezáchovu.<sup>8</sup> Rovnováha sil společně s působením struktury pak vysvětluje, proč se podobně situované státy chovají podobně, i když jsou rozdílné, co se vnitřního uspořádání týče [Waltz 1979; 115 - 122].

Struktura prostředí a požadavek vyvažování moci determinuje chování aktérů především vzhledem k vytváření aliancí. Tento problém bude naším hlavním zájmem v následující kapitole. Koho bude stát považovat za hrozbu, je určeno především jeho postavením ve struktuře mezinárodního prostředí. Vyvažovací logika je absolutní, narušená rovnováha se vždy, ať už jedním nebo druhým způsobem, obnoví [Waltz 1979; 125 - 128].<sup>9</sup>

To, co podle neorealismu udává charakter systému je, jak již bylo uvedeno, počet relevantních aktérů. Klasicky jde o rozdíl mezi multipolaritou a bipolaritou<sup>10</sup>. Oběma jsou přisuzovány jiné vlastnosti. Bipolarita je pro neorealismus systém s vyšší stabilitou, neboť provázanost (zvyšující vzájemnou zranitelnost) mezi relevantními aktéry je nižší.<sup>11</sup> Stejně tak

---

<sup>8</sup> Proto je pro Waltze i situace Studené války konzistentní s teorií mezinárodních vztahů, kterou ve svém díle předjímá.

<sup>9</sup> To je i hlavní argument Waltzovi reflexe období po studené válce (viz Waltz 2000).

<sup>10</sup> Unipolarita, jak se vyskytla po Studené válce, je možná, ale pro Waltze představuje ten nejméně stabilní systém, který je ze své podstaty odsouzen k zániku [Waltz 2000, 27 - 28].

<sup>11</sup> Provázanost mezi oběma supervelmocemi v bipolaritě je nižší, jak v oblasti ekonomické, tak vojenské. Kenneth Waltz to ukazuje, jak na ekonomické teorii oligopolu, tak na situaci studené války, kdy je bipolaritou



požívají obě supervelmoci vysokou míru nezávislosti na ostatních státech, která jim poskytuje větší možnosti. Systém tří a více velmocí přidává do systému flexibilitu, ta ale může vést k nestabilitě. Pro naši budoucí analýzu neorealistickeho pohledu na problém aliancí je ale multipolární systém zajímavější, neboť právě v něm dochází k častějšímu vzniku vyrovnávacích aliancí (mezi státy, které mají alespoň některé zájmy společné) [Waltz 1979, 143 – 148, 160 – 170; Waltz 2000, 17].<sup>12</sup>

## 2. 2. Konstruktivismus:

Konstruktivismus se řadí do rodiny „kritických teorií“ mezinárodních vztahů, jejichž společnou premisou je, že základ mezinárodní politiky spočívá spíše v její sociálně konstruované než-li materiální povaze. Struktura mezinárodního systému je pak utvářena aktéry v sociální interakci [Wendt 1995: 71 - 72]. Konstruktivismus se prosazuje s koncem studené války a krizí, ve které se ocitly do té doby vedoucí teorie mezinárodních vztahů: neorealismus a neoliberalismus [Walt 1998: 35, 41]. Badatelé, řadíci se k různým směrům, poukázali na to, že převažující neorealismus, se svým zaměřením na strukturu, není schopen dostatečně vysvětlit, proč došlo ke konci Studené války a zhroucení bipolarity [Risse-Kappen 1994; 190]. Jedním z přístupů, které zpochybnily doposud převládající teoretické přístupy, je právě i konstruktivismus. Ten oproti neorealistickeému zdůrazňování materiálních účinků struktury vyzvedává především roli opakované interakce mezi aktéry, kteří strukturu vytvářejí (sociální povahu struktury). Podle konstruktivismu je tedy změna v mezinárodním prostředí závislá na změně v přesvědčení +a chování aktérů a ne naopak [Koslowski; Kratochwil 1994: 215 - 216].<sup>13</sup>

---

zaručena vysoká stabilita systému. Ve svépomocném systému podle něj dochází ke snižování vzájemné závislosti, jak klesá počet aktérů. Fakt, že obě supervelmoci jsou vysoce nezávislé na okolním světě, pokud se jedná o hospodářské zdroje a vojenské kapacity, pomáhá udržovat stabilitu systému. Nízká vzájemná obchodní výměna a skutečnost, že se dvě supervelmoci nemusejí nikdy spojovat proti třetí hrozbě, snižuje jejich závislost a tím pádem je chrání před negativními dopady interdependence v prostředí, kde není centrální autorita [Waltz 1979; 135 – 140, 152, 159, 168].

<sup>12</sup> V odpovědi na otázku: Jaké množství aktérů je nejvhodnější, aby byl systém stabilní? Leží jádro nejvýraznější kritiky neorealismu po Studené válce. A to, že vyzdvihnul bipolaritu a selhal v předvídání nebo vysvětlení jejího konce [Koslowski, Kratochwil 1994; 217].

<sup>13</sup> Aktéry mezinárodního prostředí rozumí konstruktivismus především, i když zdaleka ne výhradně, státy [Koslowski; Kratochwil 1994: 222].

Na tomto místě je potřeba upozornit, že konstruktivismus, stejně jako oba hlavní směry v teorii mezinárodních vztahů, netvoří jeden ucelený přístup, ale je proudem názorů sdílejících hlavní předpoklady. Mezi tyto předpoklady patří především důraz, který konstruktivisté kladou na existenci sdílených norem a idejí mezi aktéry. Někteří konstruktivisté zdůrazňují roli, kterou hraje reciprocita v interakci mezi nimi. Někteří mají zvýšený zájem o domácí úroveň mezinárodní politiky. Konstruktivistická literatura se snaží nabídnout alternativu k hlavním teoretickým proudům mezinárodních vztahů. Vyjadřuje se tedy k celé škále problémů, jako je bezpečnostní dilema, rovnováha moci, předpoklady spolupráce mezi aktéry nebo k problematice demokratického míru. V této kapitole přiblížím hlavní konstruktivistické předpoklady.

## 2. 2. I. Identita, ideje a normy:

Identita je pro konstruktivismus nejcharakterističtější vlastností aktérů mezinárodního prostředí, je složena z norem a idejí, které jsou pro každého aktéra unikátní a také z těch, které jsou sdíleny v rámci společenství. Jejich význam je zásadní, neboť pomáhá odlišit sebe sama od ostatních, spřízněné od cizího a určuje tak jaké jednání je vhodné pro danou strukturu [Hopf 1998, 174 - 175]. Jak jsme již viděli neorealismus, vycházející z předpokladu racionálního aktéra (jehož jednání však vychází z logiky anarchického prostředí), zpochybnil tradičně vnímanou roli idejí a norem na utváření politiky a přiklonil se spíše k mikroekonomickému chápání, vyzdvihujícím snahu aktéra o maximalizaci jeho zájmu (v první řadě bezpečnosti) [Finnemore, Sikkink 1998, 889 - 890].

Identita, vycházející z vnitřního uspořádání aktéra, je ovlivňována a přetvářena prostřednictvím interakcí v sociálním prostředí. V rámci společenství států se vytváří sdílená identita, její vznik ale předpokládá určitý soulad mezi identitami členů takového společenství. V myšleném prvotním stavu, kdy jsou aktéři poprvé v interakci, záleží velmi na jejich chování. Bude-li chování jednoho vyhodnoceno druhým jako ohrožující, je pravděpodobné, že se v následující interakci vyvine protivnický vztah a bezpečnostní dilema jako charakteristika systému. Je to ale opakování jednání a jejich chápání druhým v rámci sociálně pojaté struktury co určuje povahu systému [Wendt 1992; 404 - 405].

Ideje, jako individuální i sdílené představy o sobě a mezinárodním prostředí, slouží aktérům za zdroj výkladu vztahů, pomáhají v orientaci, určují spojenectví a podobně. Na nejobecnější úrovni jsou ideje jednotlivá přesvědčení, sdílená větším množstvím lidí, o povaze jejich sociálního prostředí. *Normativní ideje* jsou skupinou idejí ovlivňující, jaké jednání považují aktéři za dobré nebo špatné. Na nejkonkrétnější rovině stojí *kauzální ideje*, které formují přesvědčení aktérů o tom, jaký dopad mají možné způsoby jednání. Jednotlivé skupiny idejí, které jsou v teorii odděleny, se v praxi propojují a společně formují praktické jednání. Po zvolení konkrétní linie obdrží stát „plán jednání“ se specifickými cíly na jejichž základě své jednání institucionalizuje. To jakou ideu si stát zvolí, ale závisí i na mezinárodním prostředí, jehož je součástí a jehož základní hodnoty sdílí [Goldstein, Keohane 1993; 8 – 16].

Normy můžeme obecně chápat jako standardní a vhodné způsoby jednání, které jsou v souladu s identitou aktérů. Jako takové napomáhají k vytváření sociálního pořádku a stability v rámci státu. Svým působením usměrňují a regulují chování členů společenství. Stejně jako ideje je možné i normy dělit na několik kategorií, podle toho jakou roli plní ve struktuře sdílené aktéry. Základní dělení rozlišuje mezi *regulativními* a *konstitutivními* normami. První z nich určují, jaké jednání je slučitelné s daným řádem tím, že mu vymezují mantinely. Druhé pak vytváří sdílené zájmy a umožňují vznik nových aktérů nebo forem jednání. Základním předpokladem pro to, aby norma, jako způsob vymezení vhodného jednání, měla sílu a závaznost, je všeobecná shoda na její platnosti a vhodnosti. I když jednotlivé normy vznikají z idejí na domácí úrovni, jejich provázanost s mezinárodním prostředím je nesporná. Pro to, aby společenství fungovalo, musí být normy, které jednotliví členové vyznávají, vzájemně kompatibilní [Finnemore, Sikkink 1998, 891- 898; Hopf 1998, 176].

## 2. 2. II. Struktura v konstruktivistickém pojetí:

V neorealistickeém pojetí je struktura na jednotlivých státech nezávislá síť materiálního rozvržení moci v rámci anarchického systému. Konstruktivisté vidí strukturu jako prostředí, o němž aktéři sdílejí znalosti, představy a předpoklady. Bez konkrétních aktérů není struktura v mezinárodním prostředí myslitelná, protože je utvářena v rámci opakované praxe

mezinárodní politiky.<sup>14</sup> Materiální schopnosti států nemají pak hodnotu samy o sobě, ale prostřednictvím sdílených představ o jejich významu mezi aktéry<sup>15</sup>. Jsou tedy opravdu jen prostředky k dosažení vlastních cílů. Je to však sociální struktura, která poskytuje aktérům identitu a zájmy. Dílčí změny v rozložení materiální moci států (jako ty spojené s „vyvažováním moci“) nejsou pro konstruktivismus určující, pokud nemění zavedené (sociální) vztahy mezi státy. Proces, kterým je sociální struktura vytvářena, je samotná praxe mezinárodní politiky [Koslowski, Kratochwil 1994, 222 - 223; Wendt 1995, 73 -76].

Aktéři a struktura se navzájem ovlivňují. Struktura se vytváří od okamžiku, kdy se objeví první interakce mezi aktéry. V tomto předpokládaném prvotním stavu jsou státy „předsociálními“ jednotkami, jejichž hlavní zájem je sebezáchova. Mají proto tendenci jednat egoisticky, aby si uchovaly svou identitu v prostředí, kde nemají dostatečné informace o záměrech a identitě druhých států. Prostřednictvím vzájemné interakce mohou státy překonat prvotní egoismus a vytvořit mezi sebou strukturu se sdílenými hodnotami. Anarchie, která je prvotním předpokladem mezinárodního systému pro realisticky smýšlející badatele, tedy nemá jednu „logiku“, ale její projevy se různí podle toho, jak jsou v systému zastoupeny prvky, na které klade konstruktivismus důraz. Ve své práci „*Social Theory of International Politics*“ rozlišuje Alexander Wendt hned tři typy struktury, které se mohou vytvořit na základě rozdílných forem a intenzity interakcí mezi státy a míry sdílení norem.<sup>16</sup> Struktura zaštiťuje jednání aktérů a dodává mu smysl, protože ovlivňuje způsob, jakým aktéři vidí sami sebe a jak nahlíží na ostatní. Struktura pak neovlivňuje pouze chování aktérů, ale spoluformuje i jejich identitu a zájmy [Wendt 1999; 247 – 249].

---

<sup>14</sup> Bezpečnostní dilema nebo bezpečnostní společenství jsou pak odlišné sociální struktury, založené na rozdílném společném pochopení [Wendt 1995; 73]

<sup>15</sup> Alexander Wendt tak například poukazuje na to, že pro Spojené státy je daleko větším ohrožením jaderný arzenál Severní Koreje, než podstatně větší jaderný arzenál Velké Británie, se kterou ale Spojené státy sdílí hodnoty a bezpečnostní identitu. Tento příklad, jakkoli by se mohl zdát banální, ukazuje na obtížný problém, kterému musí neorealisté čelit, pokud budou strukturu mezinárodního prostředí chápat striktně materiálně [Wendt 1995: 73].

<sup>16</sup> Těmito třemi typy jsou: struktura Hobbesiánská, Lockeovská a Kantovská. Jen Hobbesiánská (časově nejpůvodnější) je čistý *self-help* systém, tak jak chápou mezinárodní prostředí neorealisté. Lockeovská struktura přináší do vztahů mezi státy normy a nemateriální limity chování. Kantovská struktura přichází se systémem sdílených hodnot, který je velmi podobný koncepci demokratického míru [Wendt 1999; 248, 306].

## 2. 2. III. Role aktéra v mezinárodním prostředí:

Konstruktivisté jsou přesvědčeni, že aktéři mohou měnit charakter mezinárodního systému za předpokladu, že změny zavedenou praxi jednání. Zdroje změny jednání vidí konstruktivisté ve změnách vnímání prostředí jednotlivými aktéry (přidávají tak do teorie důraz na individuální jednání jednotlivých aktérů). Zdroje takové změny mohou být jak na vnitřní úrovni jednotlivých aktérů, tak určené prostřednictvím interakce mezi nimi [Wendt 1992; 424]. Jelikož je struktura mezinárodního systému odrazem norem, které aktéři vyznávají a uplatňují ve vzájemné interakci, je změnitelná změnou těchto norem. Vztaženo na situaci studené války, je její vznik podle konstruktivistické teorie vysvětlitelný změnou, jakou přinesli do chápání mezinárodního systému vůdci obou poválečných supervelmocí. Odlišná, avšak universalistická pojetí světa jak Sovětského svazu, tak Spojených států vedla k vytvoření dvou bloků, jejichž rozdíl spočíval především v hodnotách, které vyznávaly. Stejně tak zánik studenové bipolarity vysvětlují konstruktivisté změnou, kterou do bipolární logiky přinesl Michail Gorbačov a posílení role občanské společnosti v sovětském bloku [Koslowski; Kratochwil 1999, 222 – 224, 229, 243; Walt 1998: 41]<sup>17</sup>

Praktické jednání států je určeno tím, co považují za nejvhodnější, tedy co příkazují jim vlastní normy. Aktér ovšem akcentuje celou škálu norem a v konkrétní situaci si vybírá tu, která této situaci nejlépe odpovídá. V mezinárodním prostředí jsou normy sdíleny a tyto sdílené normy modelují u jednotlivých států podobné identity.<sup>18</sup> Konstruktivismus problematizuje sociální strukturu jednání, tedy roli, kterou v daném čase a prostředí mají sdílené i vlastní identity a normy [Farrell 2002; 54 - 56].

Pokud jde o otázku, jak v mezinárodním prostředí dochází ke změně, vysvětlení vychází z chování a přesvědčení států spíše než ze struktury. Státy vzájemnou interakcí vytvářejí instituce, které fungují zároveň pro udržení stability a i jako mediátor změny<sup>19</sup>. Tyto instituce se mohou měnit, i pokud nedochází ke změně v materiálním rozložení sil (tak, jak se

---

<sup>17</sup> Koslowski a Kratochwil ukazují vliv domácí změny i na příkladu Velké francouzské revoluce, kde se poprvé začíná výrazně projevovat nacionalismus a občanský princip. Revoluce se ale neomezila jen na Francii a brzy vyvolala změnu celého mezinárodního systému [Koslowski, Kratochwil 1994; 224].

<sup>18</sup> Tak například vedou ideje o povaze mezinárodního systému státy k tomu, že se vzájemně uznávají a přistupují k sobě jako k suverénům. I když mezi nimi existují významné rozdíly co do možností kontroly svého území [Farrell 2002; 54].

<sup>19</sup> Instituce můžeme chápat jako relativně stabilní sumu norem a pravidel jednání [Finnemore, Sikkink 1998; 891].

to stalo na konci Studené války). Opět je to změna v identitě aktérů a zavedené praxi, co stojí za změnou institucí [Koslowski, Kratochwil 1994; 227].

Realistický předpoklad obecné platnosti teorie racionálního jednání konstruktivisté napadají, když ukazují, že sama racionalita je kulturním konstruktem západní civilizace. Může tedy být změnou norem výrazně ovlivněna.<sup>20</sup> Konstruktivisté se snaží popisovat případy, které unikají zájmu realistů. Například motivy státu, který vstoupí do války i přes to, že není fakticky ohrožen, jen proto, aby prokázal identitu, za kterou stojí (například vstoupí do pro něj nepodstatného konfliktu, jen aby prokázal přesvědčení o sobě jako supervelmoci). Opravdu podstatné jsou akterem přijaté ideje [Farrell 2002; 63 - 64].

### 3. Realismus a aliance:

Definice aliancí založená na realismu, respektive na neorealismu, vychází ze základního předpokladu o povaze států v mezinárodním systému, kterým je, že státy jsou ucelené svrchované jednotky, jejichž prvním zájmem je sebezáchova v anarchickém prostředí. Aliance jsou pak formální uskupení státům vytvářené s cílem přispět k posílení bezpečnosti svých členů. A to prostřednictvím garance vzájemné obrany proti agresorovi nebo státu, který představuje v daném uskupení sil největší bezpečnostní hrozbu. Podmínkou vzniku aliancí je tedy společný zájem na obraně proti více či méně konkrétní hrozbě [Snyder 1990, 104; Waltz 1979, 165].<sup>21</sup>

Formalizovaná spojenectví jsou jedním z reálných vyústění obecnějšího procesu, který v této práci nazýváme „alianční problematika“. Aliance jsou vrcholem takového procesu ve smyslu zformování reálně existujících stran a rolí, formalizované reciprocity a jasně daných očekávání o jednání zainteresovaných aktérů. Alianční problematika, jako obecnější a širší

---

<sup>20</sup> To vede k problematizování jevů, které jiné přístupy berou jako naprosto samozřejmé. Například světově přijatý model (západního původu) organizace armády, tak aby došlo k maximalizaci vojenských schopností prostřednictvím industrializace války a využíváním nejmodernějších technologií. Pro realisty toto nepředstavuje problém, jelikož předpokládají, že v procesu socializace převezmou státy takové chování, které jim pomůže se v systému nejlépe uplatnit (nebo na minimální úrovni přežít). Konstruktivisté ale ukazují, že se tak děje i v případě, kdy by využívání „zastaralých“ metod (jako například milicí) bylo stejně výhodné, ne-li výhodnější [Farrell 2002; 67 -68].

<sup>21</sup> Tato definice vychází z předpokladu, že balancování proti hrozbě je nejčastější forma odpovědi na hrozbu v mezinárodním systému. Členství v alianci je omezeno na státy, jelikož ty jsou zmocněny zasahovat a rozhodovat v bezpečnostní oblasti [Snyder 1990; 104].

pojmem, se zajímá o způsoby, jakými k vytváření spojenečství dochází a metodami komunikace v jejich rámci i mezi nimi. V následující kapitole prozkoumáme některé přístupy, vycházející z realistických premis, které se zabývají celou škálou problémů od obecného principu vyjednávání mezi státy po intra-alianční vyjednávání. Přestože se v některých bodech dostaneme poměrně daleko od pohledu, který by nám poskytl systémový přístup strukturálního realismu sám o sobě, všichni představení badatelé se na tento ve svých pracích odkazují (či jej přímo vytvářejí) a z jeho systémových premis vycházejí.

### 3. 1. Aliance v realistickém světě:

V této části představíme základní předpoklady o aliancích, které jsou vlastní realismu. Mezi tyto předpoklady patří následující: To, co určuje postavení státu v systému, je jeho moc. Státy na podobné mocenské úrovni proti sobě vyvažují, jelikož si nikdy nemohou být jisty záměry druhého. Je podstatný rozdíl mezi situacemi, kdy je moc distribuována mezi dvěma, anebo mezi více než dvěma státy.

Zkoumáme-li aliance z hlediska aktérů, můžeme tyto rozdělit v zásadě na dva typy: spojence a protivníky. Spojenci budeme rozumět státy, které tvoří alianci jako prostředek obrany proti společně definovaným protivníkům. Procesy alianční politiky se neodehrávají pouze v rámci skupiny spojenců (*alliance game*), ale i mezi touto a protivníky (*adversary game*). V rámci aliance jde především o podílení se na sdílené bezpečnosti, v rámci soupeření se jedná především o procesy spojené se snahou o odstrašení (*deterrence*) nebo o zmírnění napětí (*accommodation*) [Snyder 1990; 106].

Stojí-li stát před možnou hrozbou, má dvě možnosti, jak se s touto vyrovnat. První je vyvažovat proti ní (*balancing*), druhou je připojit se právě ke státu či alianci, která představuje největší hrozbu v naději, že hegemon bude dostatečně benevolentní, aby zachoval jeho existenci (*bandwagoning*). Vyvažování proti hrozbě je bližší realistické logice rovnováhy sil, kdy se státy snaží spojovat tak, aby vyvažovaly proti největší síle s těmi, kteří je nemohou jednoduše ovládnout. Síla je to, co podle realismu ohrožuje [Waltz 1979; 127]. Zároveň připojení se ke slabší straně posiluje vlastní význam v rámci aliance, při nižším omezení

vlastní svobody, a tedy větší roli na formování aliance. Tento postoj se také ukazuje jako historicky častější [Walt 1985; 5 – 8, 15].<sup>22</sup>

Kenneth Waltz, jehož systémový přístup jsme si vzali za základ pro první část této práce, ve svém pojednání o teorii mezinárodního prostředí rozebírá klasickou teorii rovnováhy moci s důrazem na počet aktérů, kteří se podílí na formování systému. Státy se snaží o sebezáchovu, dovnitř o posílení své moci (posílením jejich materiálních a technologických základů), navenek formováním aliancí, jako prostředku vyvažování moci v anarchickém prostředí [Waltz 1979; 119 - 121].

Distribuce moci (jako souhrnu schopností) je nejdůležitější charakteristikou mezinárodního prostředí. Struktura určuje rozmístění aktérů v systému, ti jsou rozdílně rozmístěni na základě své síly (schopností) [Waltz 1979; 97]. Státy na podobné schopnostní úrovni proti sobě vyvažují prostřednictvím formování vojenských spojení. V multipolárním systému existují více než dva státy, jejichž síla jim zajišťuje prakticky rovné postavení, a tím pádem schopnost ovlivňovat mezinárodní prostředí. Právě rozdělení moci je to, co určuje povahu systému a tedy i počet relevantních států zapojujících se do aliančních procesů.<sup>23</sup> Waltz řeší, zda je vhodnější systém bipolární nebo multipolární. Ze svého předloženého srovnání vyvozuje, že pro stabilitu mezinárodního systému je vhodnější situace, kdy proti sobě stojí dvě relevantní velmoci a všechny třetí státy nejsou schopny dát dohromady takové kapacity, aby bipolaritu systému zvrátily [Waltz 1979; 182].<sup>24</sup>

Následující text tedy rozdělíme na dvě části, v první se budeme zabývat aliancemi v multipolaritě (pro naše potřeby nazvané klasickým obdobím mezinárodních vztahů). Ve dvou podkapitolách rozvedeme jednotlivé problémy, které se pojí k formování, a k udržování aliancí v multipolárním světě. Ve druhé části této kapitoly představíme specifika, která má alianční problematika v bipolárním prostředí. Toto rozdělení vychází ze systémové analýzy, která byla představena výše, bude však doplněno o další faktory relevantní pro náš cíl, tedy

---

<sup>22</sup> Opačné přesvědčení, tedy že se státy raději zapojí do aliance po boku nejsilnějšího státu, je časté v myšlení mnohých státníků. Vychází z předpokladu, že se státy čelící hrozbě raději zapojí do bloku agresora v naději, že bude natolik benevolentní, aby je nezničil nebo v naději, že zapojení se do pravděpodobně vítězné aliance povede k zisku v budoucím konfliktu. Stephen Walt ukazuje, že i když je tento názor možný doložit na situaci vytváření sfér moci, prakticky jde o minoritní jednání, které nastává jen ve specifických případech, jako je absence možných partnerů z důvodu geografické vzdálenosti a podobně. [Walt 1985; 7- 8, 15 - 17].

<sup>23</sup> Aliance jsou charakteristikou povahy systému, nejsou však její příčinou. Multipolární systém zůstane multipolárním, i když proti sobě budou stát dva podobně silné bloky, v rámci kterých ale nebude jeden stát neobyčejně dominovat [Waltz 1979; 98].

<sup>24</sup> Sám Waltz však nepředpokládá, že takový stav bude mít dlouhého trvání (viz Waltz 1979 kapitola 8).



zkoumání formování a aliancí a aliančního jednání. Dotkneme se i praktických otázek zahraniční politiky, které jsou nezbytné pro pochopení spojení jako procesu.

### 3. 1. I. Aliance v multipolaritě:

Zkoumáme-li klasické alianční chování, jedním ze základních faktorů určujících vznik aliancí je prvek nejistoty, se kterým se setkávají státy ve vzájemném kontaktu. Válka je proto přirozeným jevem a síla je hlavním prostředkem, který stát používá v mezinárodním prostředí [Waltz 1979; 102, 113]. Zároveň je alianční problematika v multipolaritě v teoretických pracích zdokumentována podrobněji.

Jelikož záměry druhého nemohou být pro realisticky pojaté státy nikdy zcela jasné, musí být aktéři opatrní i při jednání s partnery a ne pouze při jednání s protivníkem.<sup>25</sup> Nejistota budoucnosti vede v multipolaritě k potřebě usměrňovat vlastní jednání tak, aby bylo minimalizováno nebezpečí, že dnešní spojenec se stane budoucím nepřitelem. Státy, usilující o bezpečnost v rámci aliance, upravují své jednání ve snaze být pro potenciální spojence přijatelnějšími partnery než jiní. Míra, do jaké bude stát usměrňovat své vnější chování ve snaze získat aliančního partnera, je pak podle Waltzovského neorealismu omezená jen tlakem, který hrozba konfliktu vyvolává. Pokud je hrozba vysoká, budou se snažit o vytvoření aliance i ideologicky a povahově naprosto odlišné státy, za předpokladu, že sdílejí základní zájem na přežití a shodnou se na společném nepříteli [Waltz 1979: 164 -166]. Pro neorealismus je snaha o přežití tou první a nejdůležitější, všechny ostatní zájmy, které se podílejí na tvoření a udržování aliancí jsou podružné. To ale neznamená, že nehrají žádnou roli, neboť na nich závisí, jak pevné aliance budou a jak rozhodné budou společné akce.

Pokud jde o chování v již vytvořené alianci, můžeme pozorovat dvě protichůdné tendence. A to na jedné straně zvýšenou závislost na partnerech nebo naopak náchylnost k individuálnímu selhání v podobě nedodržení spojeneckého závazku. V multipolaritě se není možno vyhnout ani jednomu z obou extrémů. Aliance jsou utvářeny mezi státy, které mají podobné schopnosti, proto selhání jednoho partnera citelně narušuje schopnosti celé aliance

---

<sup>25</sup> Problém označovaný v literatuře jako „*problem of other minds*“, tedy že záměry druhých nemohou být nikdy plně poznány a tedy správně interpretovány, stojí v popředí realistického uvažování o možnostech zahraniční politiky. Vychází z něj nejistota, kterou mezi sebou státy v mezinárodním prostředí chovají a která není nikdy plně odbouratelná [Copeland 2000; 200 - 201].

neboť bezpečnostní provázanost a závislost mezi jednotlivými státy je vysoká [Waltz 1979; 169].

### 3. 1. I. i. Formování aliancí v multipolaritě:

Jedním z hlavních předpokladů realismu je nejistota, kterou k sobě aktéři chovají a s ní spojený problém omezené komunikace. To může vést k nepochopení záměrů druhého (*misinterpretation*). Státy budou proto vždy pociťovat nedostatek bezpečnosti. Stát, který zvažuje zůstat mimo alianční politiku, riskuje vytvoření aliancí, které by ho do budoucna mohly ohrozit, což samo o sobě představuje silnou pobídku k zapojení se do alianční hry [Snyder 1984, 462; Waltz 1979, 172].<sup>26</sup> Z omezení daných strukturou vyplývá, že státy budou mezi sebou vyvažovat, sama struktura nám ale nikdy nebude postačovat k tomu, abychom dokázali předvídat, které státy budou náchylnější ke vzájemnému konfliktu a mezi kterými se naproti tomu snadněji zformuje aliance. Aby bylo možno aliance a alianční jednání uspokojivě vysvětlit, je potřeba problematizovat i jiné prvky mezinárodního prostředí, než jen jeho strukturu [Waltz 1979; 174]. Ty si představíme v této podkapitole.

Na obecné úrovni platí, že státy vyhledávají takové partnery, aby vzniklá aliance měla dostatečnou sílu k odstrašení protivníků a aby přispívala k vyvažování síly v celém systému. K těmto základním zájmům na podobě aliancí se přidávají partikulární zájmy jednotlivých států, jakými mohou být ideologická blízkost, etnická příbuznost, ekonomické přínosy a podobně [Snyder 1984; 463 - 464]. Jelikož se státy ve vzájemných vztazích nikdy nenachází v bodě nula, do procesu formování spojenečství se přidávají předchozí zkušenosti a jim odpovídající očekávání o povaze a záměrech druhých. Tyto předpoklady povedou v určitých případech k snazšímu formování aliance. Neznamena to však, že by negativní zkušenosti z minula nadobro uzavřely možnost spolupráce. V procesu vyjednávání jsou vždy nejdůležitější aktuální a možné budoucí bezpečnostní hrozby [Snyder 1990; 109].

Stephen Walt roli dalších faktorů při vytváření aliancí rozvádí, když ukazuje, že samotné hledisko moci (schopností jednotlivých států) nedokáže vysvětlit jejich formování

---

<sup>26</sup> Předpoklad, že by všechny státy zůstaly mimo aliance, což by v případě, že nebudou existovat příliš velké rozdíly v kapacitách, znamenalo nejvyšší míru bezpečnosti (z logiky věžňova dilematu), je ale z důvodů nejistoty o záměrech druhých nepravděpodobný [Snyder 1984; 462 - 463].

dostatečně. Jak je pak možné, že vznikají aliance, které jsou jen z čistě schopnostního hlediska značně nevyvážené?<sup>27</sup> Je třeba zapracovat další okolnosti, které ovlivňují výběr partnerů. Ukazuje se, že státy nejvíce reagují na míru hrozby, kterou pro ně druhý představuje. Klasickou rovnováhu sil je pak možno přeformulovat jako *rovnováhu hrozeb*. Mezi faktory, které určují, jak vysokou hrozbu stát pro druhé představuje, patří úhrn jeho materiálních schopností, geografická poloha, ofenzivní schopnosti (vojenská připravenost) a ofenzivní záměry [Walt 1985; 9 - 12].

Materiálními schopnostmi jsou myšleny především kapacity státu, které by mohly být využity v případě agrese. V alianci se tyto projevují jako materiální příspěvek státu k dosažení společné bezpečnosti a jako prostředek, kterým stát uplatňuje svůj vliv v rámci spojenectví. Geografická poloha podporuje možnost být vnímán jako hrozba, neboť reálná možnost projektování vlastní moci klesá s rostoucí vzdáleností.<sup>28</sup> Státy, které disponují značnými vojenskými schopnostmi, budou pro druhé představovat větší hrozbu, než státy jejichž schopnost projekce vlastní moci je nižší [Walt 1987; 21 - 25].

Státy ale nemusí být obzvláště silné nebo nebezpečně blízko, aby vyvolaly zformování opoziční aliance. Do rovnice se přidává role vnímání. Chová-li se stát navenek jako možný agresor (zpochybňuje současné hranice, nebo používá agresivní rétoriku a jsou-li mu připsány agresivní záměry), je pravděpodobné, že se proti němu vytvoří opoziční aliance ve snaze předejít předpokládané agresi [Walt 1985; 12].

Walt ve své analýze formování aliancí přidává další podmínku, která se může jevit pro realismus (respektive neorealismus) jako velmi zvláštní. Je jí ideologie a vliv ideologické blízkosti na formování aliancí.<sup>29</sup> Tato podmínka je do jeho analýzy zavedena částečně i jako odpověď na kritiku realistických přístupů, kterým bylo vytýkáno přehlížení významu vnitřního uspořádání státu na mezinárodní vztahy. Ideologie ale sama o sobě nepomáhá v určování možných spojenectví. Walt předkládá příklady, kdy se ideologie ukázala jako

---

<sup>27</sup> Tak například vítězné koalice obou světových válek byly co do kapacit a moci značně silnější, než koalice jejich protivníků. Nejen, že čelily podstatně slabším protivníkům, ale i dovnitř byly značně nevyvážené [Walt 1985; 9].

<sup>28</sup> Z tohoto předpokladu vychází i teorie sfér vlivu zmíněná v poznámce výše. V omezených případech, kdy je *bandwagoning* upřednostněn před balancováním, je to právě faktor geografické blízkosti státu, představujícího největší hrozbu společně se vzdáleností možných spojenců, který fenomén sféry vlivu vytváří [Walt 1987; 24].

<sup>29</sup> Zde je na místě opět připomenout, že i přes zdánlivý protiklad, kterým je uvažování o ideologii v rámci analýzy odkazující se na neorealismus s jeho vyzdvihováním role struktury a chápáním států jako „černých skříněk“, najdeme v základním díle (*Theory of International Politics*) myšlenku, uvedenou již v předchozí kapitole. A to, že struktura nedokáže vysvětlit vše (především ne vnitřní pohyby států) a je proto nutné uvažovat i na úrovni interakce mezi státy a dokonce i vnitřní struktury jednotlivých států [Walt 1979; 174].

pozitivní faktor při formování aliancí, stejně tak jako příklady, kdy byla ideologická blízkost přítěží a vedla ke krachu formativního procesu.<sup>30</sup>

To je i případ koalic pan-arabského hnutí, který mnohá úskalí ideologie v alianční problematice demonstruje. V jejich případě nedošlo k ustavení pevného svazku, neboť holistický charakter ideologie, volající po vytvoření jednoho státu, ohrožoval jednotlivé státy a jejich národní elity, které by tak riskovaly ztrátu vlivu a možný zánik. Volání po jednom státě vedlo k boji o hegemonii v rámci hnutí, které ale nebylo nikdy dosaženo.<sup>31</sup> Aliance se tak častěji tvořily na základě existence společné hrozby než ideologické příbuznosti [Walt 1987; 206 - 214]. Výše uvedená realistická poučka, že se stát v nebezpečí spojí s kýmkoliv, kdo pomůže k posílení jeho bezpečnosti, proto neztrácí na platnosti [Walt 1985; 24].

Aliance jsou primárně vytvářeny k posílení bezpečnosti svých členů. Jelikož ale v reálném světě nevstupují státy do aliancí ze stejné pozice, nezískávají všichni stejně. V procesu vyjednávání aliance mají výhodu ty státy, které představují podstatný přínos pro bezpečnostní schopnosti aliance. Stejně tak ty státy, pro které nepředstavuje zapojení se do dané aliance životní zájem tedy ty, které si mohou své alianční partnery volněji vybírat. Takové státy mohou výměnou za své zapojení požadovat různé výhody v závislosti na vlastních strategických zájmech. Státy, které u druhých nevzbuzují obavy z možné budoucí agrese, jsou také preferovány jako alianční partneři [Snyder 1990, 111 – 112; Walt 1985, 14].

Pokud jde o praktické nástroje, kterými se podporuje vytváření spojení, volí možní spojenci kromě „klasických forem“ vyjednávání i mezi prostředky „uplatků“ („*bribery*“) a „infiltrace“ (*penetration*) [Walt 1985; 27].<sup>32</sup> Poskytování materiálních prostředků ve fázi formování spojení je však pouze podpůrnou činností založenou na již existujícím sdíleném zájmu na vytvoření aliance (jehož předpoklady jsou rozebrány výše). Stejně tak jsou způsoby ovlivňování států prostředky úspěšné politické infiltrace dovnitř případných partnerů

<sup>30</sup> Sdílejí-li státy společnou ideologii, může tato usnadňovat vznik aliance a působit na vzniklé spojení jako tmelící prvek. Aliance ideologicky blízkých států je méně náchylná na defektivní chování a zároveň působí jako zdroj legitimacy pro domácí vlády. Sdílení ideologie může také vést k tomu, že bude možnost spolčování států omezena, nebo že vzniklá spojení budou mít značné vnitřní problémy. V případě, že ideologie volá po jednom vůdci, budou státy mezi sebou spíše soupeřit o dominantní postavení a jejich akceschopnost při agresi se sníží. Stejně tak nastává problém, pokud si budou jednotliví členové nárokovat výsadní právo interpretovat společnou ideologii [Walt 1985; 19 - 23]. V případě demokracií a monarchií nepůsobí obvykle ideologie jako komplikující prvek pro formování spojení. To je dáno z povahy obou režimů, kdy demokracie uznává lidovou vůli a monarchie svrchovanost panovníka nad jeho územím [Walt 1985; 23].

<sup>31</sup> Oproti pan-arabistům vytvářely monarchie pevnější spojení, jelikož jejich ideologický princip počítal se suverenitou každého státu a nedotknutelností jeho vedení [Walt 1987; 213 - 214].

<sup>32</sup> Prostřednictvím materiální pomoci mohou státy podporovat jim příznivé postoje u druhých. Mezinárodní pomocí státy demonstrují své úmysly a snaží se tak překonávat přirozenou nejistotu a podezřívavost, kterou k sobě aktéři v anarchii chovají [Walt 1985; 27 - 28].

omezeny na případy, kde okolní a systémové podmínky jsou vytvoření aliance nakloněny [Walt 1985; 28 - 31]. Klasické vyjednávání a smluvní politika, v souladu s realistickými premisami o státu jako uniformním aktéru, převažují při vytváření smluv.

### 3. 1. I. ii. Udržování aliancí v multipolaritě:

V této podkapitole si představíme problémy, kterým čelí státy v rámci aliance, při intra-aliančním vyjednávání, a těm spojeným s vystupováním navenek. Poukážeme na faktory, které se budou podílet na praktických řešeních.

Poté, co je aliance vytvořena, tedy jsou identifikováni spojenci a protivníci a mezi spojenci jsou vytvořeny formální vazby, přichází na řadu problémy spojené s jejím udržováním. Partneři, sdílející hlavní společný cíl, se mohou různit v preferenci způsobů jeho uskutečnění. Jelikož struktura mezinárodního prostředí v multipolaritě nevytváří silné vůdce, kteří by byli schopni podmanit si všechny ostatní členy aliance, vyvažovací logika platí dovnitř aliancí, tak jako navenek [Waltz 2000; 25]. Aliance slouží především jako prostředek kooperace jednotlivých národních kapacit (schopností) prostřednictvím spolupráce na poli mezinárodní politiky, vojenského plánování a alokace materiálních prostředků.

Státy jsou v alianci vystaveny dvěma navzájem protilehlým rizikům. Těm, které jsou intenzivně zapojeny, hrozí nebezpečí, že budou „uvězněny“ ve spojení bez možnosti svobodně určovat svou politiku podle aktuálních potřeb (*entrapment*). Tedy, že budou moci být svými spojenci vtaheny do konfliktu, který pro ně představuje jen partikulární nebo dokonce nulový zájem [Snyder 1984; 466- 467]. Na druhé straně hrozí státům nebezpečí, že se jim v reálném konfliktu nedostane odpovídající pomoci ze strany spojenců z důvodu nízkého zapojení do aliančních struktur, tedy že budou svými spojenci „opuštěny“ (*abandonment*). Jelikož snižování jednoho nebezpečí vede k nárůstu nebezpečí druhého, vytváří se tak pro spojence další dilema, o jehož vyvažování usilují.<sup>33</sup> Každý stát se nadto snaží o maximalizaci svého vlivu při co nejnižších nákladech [Snyder 1990; 112 - 115].

---

<sup>33</sup> Glenn Snyder upozorňuje, že přímé opuštění spojence je historicky vzácný jev. V multipolárním systému s omezenou znalostí o záměrech a schopnostech druhých je to varianta, se kterou státy budou muset vždy počítat [Snyder 1990; 113]

Hledáme-li příčiny těchto dvou extrémů vnitřního fungování aliancí, je třeba doplnit strukturální podmínky systému o proměnné související s bezpečnostním dilematem. Technologické (praktické) možnosti projekce vlastních kapacit a s nimi spjatá geografická omezení společně s již známou rolí vnímání, spoluurčují, zda mezi spojenci dojde k vysoké míře závislosti (*chain-ganging*) nebo naopak k defektu při naplňování bezpečnostních záruk (*buck-passing*). Ukazuje se tak, že přesvědčení, že potenciální agresor je ve výhodě, vede k posilování spojenectví. Naopak přesvědčení o efektivitě prostředků vlastní obrany proti agresi posiluje nebezpečí, že státy budou liknavé v poskytování pomoci [Christensen, Snyder 1990; 142 – 144, 165].

Stejně jako v rámci aliance probíhají mezi spojenci a protivníkem (případně opoziční aliancí) „hry“. V alianční hře je vrcholným cílem udržení a efektivita spojenectví, ve hře protivníků zabránění válce. I když nestojí tyto dva cíle v přímém rozporu, příliš agresivní postoj vůči nepříteli, ve snaze demonstrovat aliančním partnerům odhodlání k udržení aliance, může vést k nechtěnému vyprovokování konfliktu. Naopak přílišná vstřícnost k protivníkovi může podkopat soudržnost aliance. Státy se snaží o vyrovnávání těchto rizik [Snyder 1984; 468 - 470].

Udržení aliance je ale ohroženo i ze strany členů, kteří jsou náchylní k vystoupení ze spolku. Oba póly aliančního zapojení, tedy opuštění a uvěznění, jsou ve vzájemném protikladu. Proto státy v přístupu ke spojencům zabraňují jednomu posílením druhého. V celém procesu se pak na obou stranách používá rozličných způsobů vyjednávání. Škála začíná od gest a rituálů, přes partikulární smlouvy v různých oblastech a končí přímými hrozbami nebo podporou [Snyder 1990, 115 – 116; Walt 1985, 27 - 28].

Rozpoznáváme skupinu faktorů, které určují, jak se státy zachovají při řešení dilemat alianční politiky. Mezi nejdůležitější patří vzájemná závislost spojenců, úměrná hrozbě (aktuální i předpokládané), které čelí. Dále možnosti pomoci při napadení (reálné schopnosti spojenců), případně reálnost vstoupení do nebo vytvoření jiné aliance, která by zajišťovala vyšší míru bezpečnosti. Nadto je potřeba zohlednit, jak velký je zájem státu na udržení kapacit jednotlivých partnerů mimo mocenský vliv protivníka. V takovém kalkulování jsou zohledněny faktory jako vojenské kapacity nebo strategická poloha. Spojenci se často různí v pohledu na to, které třetí státy představují bezprostřední nebezpečí. Opět je třeba

připomenout i roli minulé zkušenosti, jak se současnými partnery, tak protivníky [Snyder 1984; 472 - 474].<sup>34</sup>

Protože nejsou tábory nikdy pevně dané, je nevyhnutelné, že zmírňování napětí mezi aktéry nebo vzestup nového nebezpečí povede k rozpadu stávajících spojení a vytvoření nových aliancí, reagujících na aktuální bezpečnostní potřeby svých členů [Waltz 1979; 165].

### 3. 2. Aliance v bipolárním prostředí:

Přestože je naše práce v kapitole o realistických přístupech k alianční problematice primárně zaměřena na multipolaritu, jako historicky převládající uspořádání mezinárodního prostředí, je potřeba zmínit a rozebrat i bipolární prostředí, na jehož studiu se neorealismus původně profiluje. To se svými vlastnostmi a efekty mnohdy značně liší od multipolarity. Neorealistický přístup se zde opírá především o nejlépe zmapovanou historickou bipolaritu: Studenou válku.

V bipolárním systému mají dvě supervelmoci takové schopnosti, že fakticky vzájemně ovládají celý systém. Relevantní aliance jsou tedy pouze ty, které se formují kolem jedné nebo druhé supervelmoci. Navíc vzájemná vojenská a ekonomická závislost mezi oběma bloky prakticky neexistuje a směrem dovnitř je značně nevyvážená. Kdo je přítel a kdo nepřítel je jasně dáno, to snižuje riziko chyb při odhadování druhého [Waltz 1979; 168, 173]. V bipolárním světě do pre-aliančního vyjednávání zasahují, kromě vlastního vlivu moci, především geografické a strukturální faktory.<sup>35</sup> Geografická poloha hraje významnou roli, jelikož supervelmoci uplatňují na své okolí vliv, kterým posilují vazby třetích států k nim. Oproti multipolaritě bipolarita připouští vytváření sfér vlivu v situaci, kdy jsou schopnosti dvou států dramaticky nevyvážené [Walt 1985; 17].

Dva bloky, které se tak nevyhnutelně vytvoří, budou nutně vyvažovat proti sobě. Jejich materiální schopnosti budou, pokud ne stejné, tak v dostatečně stabilní rovnováze. Díky

---

<sup>34</sup> I litera spojeneckých smluv hraje svou roli (i když vedlejší), kdy vágně formulované smlouvy dávají státům větší volnost činnosti a prakticky tak podkopávají pevnost spojení [Snyder 1984; 474].

<sup>35</sup> Struktura omezuje především množství relevantních aktérů. V bipolaritě se její role, pokud jde o formování aliancí, umocňuje právě tím, že vytváří dva přirozené bloky [Snyder 1984; 485].

nízké míře spojeneckého selhávání a malému vlivu třetích států mimo bloky, bude systém podle neorealismu neobyčejně stabilní [Mearsheimer 1990; 11].<sup>36</sup>

Teze o rovnováze hrozeb pomáhá vysvětlit, proč se státy nespojí vždy jen proti tomu, kdo disponuje největší materiální kapacitou. Vyrovnává se tak s částí ostré kritiky, které byl realismus v devadesátých letech podroben. V případě Studené války poskytuje vysvětlení, proč se státy západní Evropy nespojily proti Spojeným státům, bezkonkurenčně nejmocnějšímu státu z hlediska kapacit (průmyslová dominance, exkluzivní vlastnictví atomového deterentu v prvních letech po válce, vojenský primát a podobně), jak by mohla napovídat klasická teorie rovnováhy moci. Úhrn materiálních prostředků je ale jen jednou z podmínek definujících moc a hrozbu. Sovětský svaz se svou universalistickou a agresivní ideologií, uplatňovanou v praxi, rozkládající se na podstatné části euroasijského heartlandu, představoval pro ty země, které si ještě mohly vybrat svého partnera, daleko větší hrozbu [Walt 1985; 34 - 37].

Na příkladu post-koloniálních států arabského světa ukazuje Stephen Walt, že to nebyla ideologie, co určovalo, ke které z obou supervelmocí se arabské státy přikloní, ale spíše praktický kalkul s ohledem na koloniální odkaz. Tam, kde zvítězilo nacionální hnutí nad koloniálními elitami, byla tendence směřovat zahraniční orientaci spíše k Sovětskému svazu, který nebyl zatížen koloniální minulostí (pro ideologické a rétorické distancování se od carismu). Spojené státy, jako nejbližší spojenec Západu, byly nacionalisty připodobněny ke koloniálním pánům. Jejich spojenci v arabském světě tak byly nejčastěji režimy, které navazovaly na koloniální tradice. Pokud jde o ideologickou identitu jednotlivých států, tu si podle Walta snažily arabské státy zachovat i v rámci formální aliance s velmocí [Walt 1987; 193 - 203]. Ukazuje se tedy, že předchozí zkušenosti, se kterými státy vstupují do jednání, jsou významnější, než jejich na ideologii založená identita.

Výsadní postavení supervelmocí v rámci jejich bloku neznamena, že zcela mizí problémy spojené s udržováním těchto aliancí.<sup>37</sup> Opuštění zde prakticky není možné, neboť obě supervelmoci mají zájem na udržení svých aliancí (či sfér vlivu) a třetí státy pohybující se

---

<sup>36</sup> Při popisování studené války a jejích účinků, je nezbytné zapojit roli, kterou hrály zbraně hromadného ničení (především nukleární) po dosažení míry „vzájemně zaručeného zničení“ (MAD) [Mearsheimer 1990; 11]

<sup>37</sup> S otázkou vlivu v rámci aliance souvisí i míra odpovědnosti, kterou jednotliví členové nesou. V multipolárním systému, kde nejsou schopnosti států dramaticky odlišné, nejsou rozdíly v odpovědnosti příliš výrazné. V bipolaritě je ovšem odpovědnost z většiny na supervelmoci. Ostatní státy požívají jistou míru svobody v tom, že pokud nenaruší vitální zájmy „své“ supervelmoci, je jejich pole působnosti poměrně široké. Supervelmoc oproti tomu díky svým, jedinečným, schopnostem má svobodu v jednání, vědoma si toho, že její spojenci se od ní neodvrátí, pokud bude nadále garantovat jejich bezpečnost [Snyder 1990; 121].



mimo bloky se vystavují vysokému bezpečnostnímu riziku. Uvěznění, tedy vtažení supervelmoci do konfliktu, na jehož rozpoutání by neměla supervelmoc zájem, by bylo teoreticky možné. V praxi, ale hlavní starostí evropských spojenců bylo, zda budou Spojené státy ochotny v případě nebezpečí dostát svým bezpečnostním závazkům vůči Evropě a předejít přelítlí (*spill-over*) mimoevropského supervelmocenského konfliktu do Evropy. Vtažení se tedy ukazuje jako daleko větší nebezpečí pro spojence než pro supervelmoc, která byla vždy schopna prostřednictvím ekonomických prostředků nebo hrozby opuštění svých partnerů korigovat jejich aktivity [Snyder 1984; 485]. Stejně jako v multipolaritě ohrožuje i tady sbližování mezi velmocemi postavení jejich spojenců. Snižování napětí mezi bloky, tedy omezování množství a připravenosti k použití jaderného arzenálu nebo obecnější *detenté*, vedlo k nejistotě evropských spojenců o míru věrohodnosti americké bezpečnostní záruky [Snyder 1990; 117 - 120].

V situaci, kdy by získal třetí stát rovné postavení supervelmoci, anebo by došlo k rozpadu jedné z původních supervelmocí, dojde ke změně struktury mezinárodního prostředí. Taková změna si vyžádá nové vyvažování mezi státy. V případě, že dojde k rozpadu jedné supervelmoci a zůstane tak pouze jediná, nastane podle Waltze nejméně stabilní situace, ze všech možných. Dominantní stát na sebe vezme úkoly za hranici vlastní bezpečnosti, začne se angažovat široce po světě a vyvolá tak u slabších států nejistotu, které se budou muset postavit. Nevyvažovaná síla nutně vyvolá odpor ostatních států [Waltz 2000; 28 - 29]. I proto je NATO po studené válce chápáno neorealismem jako historická anomálie, kterou strukturální nutnost odsuzuje k zániku [Waltz 2000; 25].

#### **4. Konstruktivismus a aliance:**

V této kapitole si vyložíme alianční problematiku z pohledu konstruktivistů. V první části nás bude zajímat, jaký je konstruktivistický pohled na bezpečnost obecně, v čem a jak se liší od realismu a proč je tomu tak. V dalších dvou částech se podíváme na to, jak tyto předpoklady ovlivňují vznik a udržování aliancí, tedy jaké podmínky jsou nutné pro vytvoření spojení, co spojení pro konstruktivisty znamená a za jakých podmínek se spojení udržuje.

#### 4. 1. Konstruktivismus a bezpečnost:

Jak jsme viděli v první kapitole, struktura mezinárodního prostředí je pro konstruktivisty svou povahou strukturou sociální. To znamená, že důraz není dán na racionalitu uniformních aktérů, ale na jejich identitu. Sociální struktura není ustavena vnějšími faktory, ale je vytvářena aktéry samotnými. Identita a normy nepředstavují jen jeden z faktorů, se kterými musí stát počítat při jednání v systému, jak je chápe realismus. Jsou tou nejpodstatnější charakteristikou, určující jaké normy aktéři ve vzájemném kontaktu uplatňují. Různé státy se budou k sobě chovat různě, a to na základě jim vlastních identit, i těch, které sdílejí v rámci komunity. Jinými slovy odlišné identity vytváří odlišné zájmy. Svým působením na praktické jednání pak identity spoluurčují povahu celého systému. Jejich problematizování je tedy klíčové pro pochopení mezinárodních vztahů [Farrell 2002, 50; Hopf 1998, 193].

Základ realistického vysvětlení formování bloků států kolem pólů mocenské struktury představuje rozdělení moci a anarchie, která znemožňuje ustanovení jednotného řádu v systému. Konstruktivismus těmto předpokladům přiznává určitou platnost, ale jejich faktický efekt je vždy závislý na interpretaci jednotlivými aktéry. Změní-li se v systému způsob, jakým jsou druzí chápáni, mění se i struktura konstituující jednání [Wendt 1992; 397]. Anarchie není nutně a neodmyslitelně spjata s mezinárodním prostředím, je to jen jeden z možných konstruktů vytvořený v sociální interakci mezi státy. Svépomoc (*self-help*), vyjádřená existencí bezpečnostního dilematu, stejně tak není nutným rysem anarchie, je to jen jedna z možností, jak lze mezinárodní prostředí konstituovat na základě identit aktérů [Wendt 1992; 394, 403].

Odmítnutí označit mezinárodní prostředí jako bytostně anarchické s sebou nese nutnost vytvořit vlastní koncepci příčin, které vedou státy k vytváření obranných spojení. Alexandr Wendt toto vysvětluje možným vyskytnutím státu „predátora“ v systému, který svým chováním přinutí ostatní hráče zapojit se do silové hry známé realismu. Konstruktivisté odmítají považovat bezpečnostní dilema za nezměnitelnou vlastnost systému. Daleko spíše než že všechny státy budou na sebe automaticky nahlížet jako na možné agresory, je pro konstruktivismus pravděpodobnější, že se v systému objeví jeden nebo více států, které jsou díky své povaze (vlastní identitě) agresivní. Pokud se tak stane v době, kdy potenciální oběti agrese mají mezi sebou pevné identitní vazby (tedy budou se moci efektivně a koordinovaně

bránit), bude útok neúspěšný a predátor tak do budoucna podobu systému neovlivní. Nebudou-li ale státy takovou identitu sdílet (nevytvořily si bezpečnostní vazby, jelikož neměly s agresivním chováním předchozí zkušenost), je pravděpodobné, že působení agresora změní stávající prostředí na takové, kde se budou státy vzájemně cítit ohroženy [Wendt 1992; 407 - 408].

V otázce po obecné platnosti bezpečnostního dilematu, kterým realisté vysvětlují mnoho z chování států, poukazují konstruktivisté na to, že v praxi často mezi státy působení takového dilematu nepozorujeme. Bezpečnostní dilema hraje malou nebo téměř žádnou roli mezi státy spojenými v alianci nebo ekonomické organizaci, či státy vzájemně neutrálními nebo jednoduše mezi takovými, které se navzájem považují za bytostně mírumilovné. Nejistota představuje spíše možnou proměnnou, než konstantu mezinárodních vztahů. Je jí tedy potřeba zkoumat jako fenomén, který se zapojuje jen do vztahů mezi těmi státy, které se buď vzájemně, nebo jen jednostranně, vnímají jako hrozba (jejich identity jsou v ostrém protikladu) [Hopf 1998; 188]. Jelikož je struktura mezinárodních vztahů sociální, je chování a jeho výklad klíčovým prvkem ve vztazích mezi státy. Státy s podobnými identitami budou k sobě přitahovány a spolupráci mezi nimi se jejich pouto ještě prohloubí, pokud se státy budou vnímat jako hrozba, ostatní budou v jejich vnímání jako hrozby posilování a budou hledat spojence, aby takovým hrozbám čelili [Wendt 1995; 76 - 77].

V předchozí kapitole byla představena i koncepce Stephena Walta nazvaná rovnováha hrozeb, ta pomáhá odpovědět na mnohé otázky, které by jinak byly pro realisty jen obtížně vysvětlitelné. Všichni konstruktivisté neodmítají Waltův předpoklad, že jsou to hrozby, proti čemu státy v mezinárodním prostředí vyvažují, aby posílili svou bezpečnost.<sup>38</sup> Podle nich je potřeba přezkoumat a doplnit pohnutky, které k balancování proti hrozbám vedou. Konstruktivisté se tedy snaží o vytvoření teorie vnímání založené na sociálních spíše než na materiálních předpokladech.

Identita aktérů (případně sdílená identita v rámci skupiny aktérů), založená na domácím socio-kulturním prostředí, podle některých konstruktivistů určuje, které státy budou vnímány jako hrozby a které naopak jako nejžádanější spojenci. Konstruktivisté se tedy snaží jít hlouběji, než na hladinu vnímání hrozby, kterou si aktér vytváří na základě vnějších podnětů. Walt přijímá do svého systému roli ideologie na konstituování hrozby.

---

<sup>38</sup> Barnett jako příklad uvádí Waltovu podmínku agresivního záměru státu, jako zdroje hrozby. Podle něj se přehlíží zdroj tohoto agresivního záměru. Konstruktivisté nabízejí v identitě odpověď, která je rozpracovanější, než jen odkaz na ideologii, který předkládají realisté [Barnett 1996; 404].

Konstruktivisté se snaží ukázat, že vhodnější při vysvětlování působení ideologie (jako souboru idejí) je použití jejich přístupu i před „sofistikovaným“ realismem [Risse-Kappen 1996; 361].<sup>39</sup> Vztaženo na vytvoření spojenectví po druhé světové válce můžeme říci, že Spojené státy sebe chápaly jako vůdčí sílu v boji proti komunistické hrozbě. Identita Sovětského svazu jako komunistické velmoci tedy hrála roli určujícího spouštěče pro vyvažovací chování založeného na normách spojených s identitou vůdčí síly „svobodného světa“. Ostatní státy se pak připojovaly k jedné nebo druhé straně na základě vymezení se právě k této identitě [Hopf 1998; 186 - 187].<sup>40</sup>

Konstruktivisté tedy předpokládají institucionalizování spolupráce (komunity) mezi státy, jejichž identity jsou tomu nakloněny. Stejně, jako odpověď na potřebu posílit vlastní bezpečnost v případě, že se aktéři cítí ohroženi. Instrukce jsou budovány v praxi mezinárodních vztahů a posilují svým působením společné identity. Ty se přetvářejí v regulativní normy sdílené členy společenství. Změna takových norem je vázána na změnu v kolektivní identitě [Wendt 1992; 412, 417]. Sbližování identit států vede k snižování nejistoty a usnadňuje tak kooperaci, v našem případě formování aliance [Hopf 1998; 190].

#### 4. 2. Formování bezpečnostního společenství:

Jak již bylo řečeno, při vytváření aliancí se budou spojovat státy s podobně vymezenými identitami. Tato ideová blízkost pomáhá nahlížet druhého jako přirozeného spojence (jelikož se organizuje podle podobných principů, podobné normy omezují jeho chování a tak dále). Možná spolupráce mezi aktéry s výrazně odlišnými identitami je daleko obtížnější, neboť takové státy k sobě vzájemně přistupují s podezřením a nejistotou pramenící minimálně z neznalosti povahy druhého. Představitelné jsou ale i takové dvojice identit, které spolupráci mezi sebou vylučují již ze své povahy. Jinak řečeno, státy se spojují s těmi, u kterých vidí (nebo kterým přisuzují) podobný systém norem. Tam, kde si státy vytvořily podobné identity, vzniká pocit sounáležitosti, který se opakovaním interakce posiluje [Barnett

---

<sup>39</sup> Můžeme poukázat, že zapojení ideologie do realistického systému vedlo k vlně kritiky, která vytýká realismu, že ve snaze odpovědět na všechny problémy, ztrácí na konzistenci a v důsledku i na schopnosti vysvětlit cokoli (viz například: LEGRO, J., MORAVCSIK, A. (1999). Is Anybody Still a Realist? *International Security*. Vol. 24, No. 1. pp. 5 -55.)

<sup>40</sup> Realismus by oproti tomu vyzdvihoval schopnosti a chování aktérů, které by mohlo být jinými vnímáno jako agresivní, tedy jako hrozba.

1996, 401 - 403; Risse-Kappen 1996, 367]. Normy vytvořené na domácí úrovni a přenesené na úroveň mezistátní vytvářejí skupinovou identitu (my versus oni). Identitu bezpečnostního společenství lze tedy chápat jako soubor norem, které předepisují podobu vhodného jednání vůči spojencům i protivníkům.<sup>41</sup>

Spolupráce nezbytná k vytvoření aliance jako bezpečnostního společenství se formuje v procesu, kdy potenciální partneři signalizují snahu o zahájení kooperace. Konstruktivisty v takovém procesu zajímá, k jaké změně dojde v identitě a zájmech aktérů. Spolupráce totiž posiluje sdílenou identitu a ovlivňuje budoucí zájmy aktérů. Identity se v praxi projevují jako role, které aktéři přejímají a podle nichž jednájí (USA jako lídr protikomunistické koalice a podobně) [Wendt 1992; 418 - 420].<sup>42</sup>

Vytvořením takového prostředí se sdílenou bezpečnostní identitou je pak podle konstruktivistů možné vysvětlit i fenomén „demokratického míru“. Liberální demokracie proti sobě nevedou otevřené válečné konflikty, protože mezi sebou sdílejí identitu suverénních států založených na souhlasu svých občanů, kdy se normy, jako je kooperace a kompromis uplatňující se na domácí úrovni, také projevují mezi státy navenek [Maoz 1997; 180 - 181]. Liberální demokracie ale nepřestaly vést války proti třetím státům. Konstruktivismus to vysvětluje tak, že sdílené identity ovlivňují jen ty aktéry, kteří je přijmou za své, tedy demokracie (a obecně ty státy, které sdílí identitu) se navzájem nepovažují za hrozbu, vztah k třetím státům může být ale nadále založen na převládající nejistotě, upravován normami vlastní komunity [Farrell 2002; 66].

Thomas Risse-Kappen se snaží o konstruktivistické postihnutí vzniku a přetrvávání aliancí na případě Organizace severoatlantické smlouvy (dále jako NATO). Hledá důvod, proč NATO přetrvalo rozpad sovětského bloku. A jak je možné, že to bylo z různých bezpečnostních aliancí vytvořených v poválečném právě NATO, co vyšlo jako nejsilnější a nejstabilnější organizace mezinárodní bezpečnosti. V jeho pojednání o euroatlantické bezpečnostní spolupráci se vytváří konstruktivistická interpretace fenoménu republikánského liberalismu (jako přesvědčení, že komunita demokratických států je povahově odlišná od společenství, které tuto identitu nesdílí). Risse-Kappen je nadto přesvědčen, že spojenectví

---

<sup>41</sup> Identita vychází také z historické praxe. Státy s podobnými identitami tak zpravidla sdílejí historickou zkušenost [Barnett 1996;411].

<sup>42</sup> Změna rolí je za změněných okolních podmínek možná, pokud na tyto nejde reagovat na základě současného pojetí sama sebe. Tato změna zároveň nesmí vystavit aktéra většímu riziku ze strany druhých (v našem případě to znamená připojení se k těm, kteří nepředstavují bezpečnostní riziko). Takto lze například vykládat „Nové myšlení“ za éry Michaila Gorbačova [Wendt 1992; 419].

liberálně demokratických států je svou povahou odlišné oproti spojenectvím, jejichž konstitutivní identita je jiná. Demokratické normy uplatňující se v domácí politice se odrážejí v regulativních normách vytvářených společenství, které tak upřednostňují kompromis a politickou legitimitu založenou na souhlasu občanů [Risse-Kappen 1996; 370 - 371].

Michael Barnett zkoumá aliance pan-arabského hnutí a na nich ukazuje platnost a možnosti konstruktivistického přístupu i tam, kde nejsou konstitutivní normy společenství spjaty s demokratickou identitou, ale s nacionálně/etnickou identitou, doplněnou o vliv společné historické zkušenosti, sdílenou napříč státy ve společenství (arabská identita).

Abychom ukázali specifický vliv identity na formování spojenectví, použijeme příklad bezpečnostní aliance NATO, které bylo institucionalizovaným odrazem euro-amerického společenství. Konstruktivistické předpoklady nám pomohou pochopit, proč se vytvořilo takové společenství, které by z čistě materiálních předpokladů bylo proti logice mezinárodního systému.

Na konci druhé světové války ještě Spojené státy nevnímaly Sovětský svaz jako bytostně nebezpečný a antagonistický stát.<sup>43</sup> Podmětem ke změně bylo chování Sovětského svazu (odrážející diametrálně odlišný identitní základ) a jeho interpretace (opět založena na identitě Spojených států). Sovětský svaz ve stejné době odmítl zapojit se do bezpečnostní vize světa podle západního plánu, což ještě podpořilo nejistotu Spojených států. Ty přijaly Trumanovu doktrínu a do jejich rétoriky i chování se výrazně prosadila akcentace komunistické povahy nepřítele, jako bytostně agresivního a tím pádem nebezpečného.<sup>44</sup> To, že si Spojené státy vybraly NATO jako prostředek, kterým budou čelit sovětskému nebezpečí, odráží předpoklad o sdílené identitě mezi spojenci lépe, než logika vyvažování moci. Z čistě mocenského hlediska by totiž mohly protivníkovi čelit samy, k tomu měly dostatečné schopnosti. Bezpečnostní komunita se ale s demokratickými státy západní Evropy vytvořila, protože vnímání sovětského nebezpečí především jako komunistického (tedy antidemokratického) bylo sdíleno i západními spojenci. Charakter vzniklé aliance, především zásada rovného sdílení bezpečnostních záruk, tedy rovnosti mezi členy (která byla zhmotněna

---

<sup>43</sup> President Roosevelt počítal s rovným zapojením Sovětského svazu v rámci skupiny „čtyř policistů“ dohlížející na světovou bezpečnost po ukončení světové války [Risse-Kappen 1996; 373].

<sup>44</sup> Pokud jde o to, zda byl tento přístup pouhou rétorikou zakrývajícím skutečné účely, nebo zda odrážel bytostné přesvědčení, ukazuje Risse-Kappen, že objektivně nebyl důvod k takové eskalaci napětí a že americká veřejnost i kongres nebyli nakloněni dalším výdajům a zvýšené angažovanosti, kterou doktrína požadovala. Tedy doktrína se nezdá být populistickou zástěrkou jiných úmyslů [Risse-Kappen 1996; 276].

například v článku V smlouvy) podle Risse-Kappena odrážela demokratický charakter aktérů a tím i aliance [Risse-Kappen 1996; 376 - 378].

Stephen Walt postavil svou teorii na zkoumání pan-arabské ideologie a vlivu, který měla na jednotlivé státy. Došel k názoru, že i přes jistý význam při budování aliancí byla jen podpůrným jevem, který se dlouhodobě ukázal spíše podvrtným (viz výše). Michael Barnett také zkoumá arabské státy, ovšem ve snaze doložit konstruktivistické předpoklady o identitním základu aliancí, který pak určuje praktickou politiku prostřednictvím sdílených norem.

Arabská identita se vytvořila a sílila v odpovědi na stoupající vliv států mimo historicky arabské teritorium, který posílil myšlenku arabského nacionalismu a přesvědčení o sdílené arabské identitě. Identita byla založena na etnicitě a společné historické zkušenosti, kterou byla nadvláda nearabské osmanské říše. Společná arabská identita vyvolala (u některých) snahu o sjednocení všech odpovídajících států, jako prostředku zaručení společné bezpečnosti. Toto spojení však ohrožovalo identity jednotlivých států, které nikdy nedosáhly takové míry harmonizace, aby umožnily sjednocení. Proto většina arabských vůdců byla pro společenství před sjednocením. Arabský nacionalismus se tedy stal podkladem pro vytváření společenství, které se odráželo především ve smlouvách o společné obraně a rezolucích [Barnett 1996; 413 - 415].<sup>45</sup> Posilovalo ho selhávání některých členů a existence hrozby v podobě státu Izraele a vlivu nearabských států.<sup>46</sup>

Thomas Risse-Kappen popisuje taková bezpečnostní společenství, která jsou ztotožnitelná se společenstvími liberálně demokratických států. Jedině ti spojenci, kteří sdílejí identitu demokratických států, mohou vytvořit takové bezpečnostní společenství, které vyloučí konflikt mezi svými členy prakticky dokonale. Toto specifikum je dáno povahou liberální demokracie zmírňující napětí, které by mohlo být vyvoláno rozporem mezi ostatními identitami jednotlivých států [Risse-Kappen 1992; 362] Vytvoření takového společenství je předpokladem pro to, aby jednoúčelové spojenectví přetrvalo i zánik protivníka (jak se stalo v případě NATO). Konstitutivní normy společenství tak budou plně odraženy i v jeho

---

<sup>45</sup> Například rezoluce Káhirské konference ministrů zahraničí arabských států zavazovala tyto neuzavírat žádné bezpečnostní aliance mimo společné bezpečnostní pakty [Barnett 1996; 417].

<sup>46</sup> Jakákoliv jednání, která byla v rozporu s nově budovanou identitou, jako bylo strategické partnerství mezi Irákem a Tureckem z roku 1955, tedy vyvolávalo pohoršení v celém arabském světě, právě na základě pocitu zrazení norem vytvořených společnou identitou. Podobný efekt mělo i zapojení některých arabských států do „Bagdádského paktu“. Rozhodnutí národních vůdců, chovat se proti normám arabského nacionalismu nadto narážela na odpor veřejnosti, která arabismus silně akcentovala [Barnett 1996; 417 – 418, 422].

regulativních normách. Bezpečnostní komunita umožňuje přetrvání kooperace i po zmizení hrozby, neboť předpokládá změnu partikulárních identit a jejich propojení tak, že jsou potenciálně konfliktní rozdíly mezi zapojenými aktéry minimalizovány. Důvěra a loajalita tedy převládá nad nedůvěrou a bezpečnostní dilema mizí. Autokratické nebo jinak nedemokratické státy postrádají prvotní normy, které by vytvoření společných identit napomáhaly, společenství je tedy ve své plnosti možné jen mezi liberálními demokraciemi [Risse-Kappen 1996; 368].<sup>47</sup>

#### 4. 3. Udržování bezpečnostního společenství a jeho vnitřní procesy:

Na praktické úrovni se bezpečnostní společenství vyznačuje zapojením ostatních do vytváření bezpečnostních priorit (tedy se neomezuje na pouhou konzultaci). Spojenci mají vzájemnou snahu na konsenzu při vytváření takových politik, které odpovídají společně vyznávaným normám. Povahou jsou tedy bezpečnostní společenství více než obranné aliance států, které by mohly být za odlišných vnějších podmínek soupeři [Risse-Kappen 1996; 369].

Proces v rámci komunity je charakteristický nepřetržitou debatou o charakteru společné identity. Konflikt v rámci skupiny je možný ve dvou případech. Za prvé, když v rámci skupiny existuje více než jedno pojetí vykládající kolektivní identitu. Za druhé, když není kolektivní identita schopna reflektovat nové okolnosti (případně se identita aktéra člena dostane takto do konfliktu se skupinovou identitou) [Barnett 1996; 411 - 412].

Barnett dále rozvíjí teorii o vzájemné závislosti státem přijaté identity a vnímáním hrozeb. Státy konstituované podobnými identitami vnímají hrozby podobně. To ale neznamená, že se státy v rámci skupiny plně shodnou v identifikaci všech možných hrozeb nebo na míře, kterou tyto hrozby ohrožují bezpečnost jednotlivých členů. Platí ale, že spolupráce se státem mimo bezpečnostní společenství bude ostatními z čistě bezpečnostního ohledu považována za riziko a narušení vazeb, založených na společné identitě. V odpovědi na Waltův závěr, že arabská identita znamenala pro zainteresované státy spíše problém než pojitko, uvádí Barnett, že ne všichni aktéři, sdílející identitu, musí nutně tuto stejně vnímat a definovat. Je tedy přípustitelný rozdíl mezi konstitutivními a regulativními normami v rámci

---

<sup>47</sup> Kooperace mezi demokraciemi se neomezí jen na bezpečnostní otázky a dojde k vytvoření demokratických mezinárodních institucí [Risse-Kappen 1996; 368].



určitých společenství. V čase a prostřednictvím praxe se tyto normy sladují. Společenství, které toho není schopno, se rozpadá [Barnett 1996; 408 - 409].

Je realistickým předpokladem, že v rámci spojení v bipolaritě má největší váhu supervelmoc. Postavení třetích států zapojených do jejího bloku a hlas, který takové státy v alianci mají, pak více či méně závisí na velmocenské benevolenci. Tato teorie se ale ukazuje v realitě jen těžko obhajitelnou, jelikož nastávají situace, kdy je velmoc nucena vypořádat se s konfliktem vyvolaným jejími spojenci, nebo kdy jsou názory spojenců zohledněny, i když neodpovídají tomu, co by bylo pro velmoc samu nejlepším řešením [Risse-Kappen 1996; 362].

Příklad Americko-Izraelské spolupráce ukazuje, že sdílená identita mezi státy v rámci aliance nutí k jednání, které není možno jednoduše vysvětlit pomocí realistických imperativů<sup>48</sup>. Státy v rámci komunity jednájí mnohdy takovým způsobem, který by se realistickému pozorovateli jevil v rozporu s veškerou logikou. Pro daný stát je ale takové jednání nanejvýš logické a správné, neboť je řízeno normami, které jsou v souladu s jeho identitou [Barnett 1996; 433]. Se slábnutím role sdílené identity mezi oběma partnery (konec studené války, vzestup Izraelských teritoriálních nároků a ostrá odpověď na intifádu), klesá i podpora a závaznost dříve pevných norem chování [Barnett 1996; 439 - 443].

Bezpečnostní komunita je specifickým spojenectvím i co do priorit států. Realismus by předpokládal, že v okamžiku, kdy jsou ohroženy životní zájmy nějakého člena (a o to více hegemonu v bipolaritě), bude pro něj názor spojenců mít jen malou důležitost. V bezpečnostní komunitě jsou ale mezispojenecké konzultace důležitým zdrojem konečného jednání. Risse-Kappen to dokazuje na případu Kubánské krize. Tehdy docházelo mezi spojenci k intenzivní komunikaci (především Anglo-Americko-Turecké), která se nakonec odrazila v praktickém jednání Spojených států [Risse-Kappen 1996; 386 - 393].<sup>49</sup> V bezpečnostní komunitě aktér přestává přemýšlet v termínech „já a druzí“, daleko více se na jeho rozhodování podílí kolektivní identita („my“) a zájmy z ní vycházející.

Vytvoření bezpečnostního společenství ovšem neznamená, že nebude mezi partnery docházet ke konfliktům nad dílčími otázkami. Risse-Kappen to dokládá na případě Suezské

---

<sup>48</sup> Identita takového spojení není založena na společných idejích (jako je náboženství, původ, a podobně), ale na liberálně demokratické povaze židovského státu, která ho odlišuje od okolních států a pojí k západní komunitě [Barnett 1996; 436].

<sup>49</sup> Stejně tak v krizi hrál roli Berlín a rakety Jupiter rozmístěné v Turecku, a to ne ze strategického hlediska, ale jako symboly komunity. Ochota Turecka vzdát se rozmístění jaderných raket na svém území za podíl na ponorkové obraně umožnila uzavření konečné dohody [Risse-Kappen 1996; 389 - 391].

krize (1956). Tehdy se pohled Spojených států a jejich evropských spojenců na postup v otázce průplavu výrazně lišil. Pocit vzájemné komunity vedl Evropany k přesvědčení, že je Spojené státy v případě potřeby nakonec podpoří (nebo minimálně proti nim nepoužijí sílu). Američané však vyhodnotily kroky svých spojenců jako porušení principu komunity (zradu) a rozhodli se nepodřít se. Euro-atlantické partnerství tak dostalo úder, který by pro jiná (na realismu postavená) spojení znamenal konec [Risse-Kappen 1996; 379 - 385].<sup>50</sup> Účinky, které má bezpečnostní společenství na své členy tedy mohou být dočasně oslabeny. A to v případě, že členové pociťují pokles jejich závaznosti (z důvodů nesouladu jednotlivých identit). Jednání členů bude v takovém případě založeno na těch z jejich vnitřních identit, které nemusí být slučitelné se společnými.

Oslabí-li se sdílená identita aktérů natolik, že tato již neodpovídá většinovému jednání členů skupiny, dochází k rozpadu společenství. Identita je tedy příčinou vzniku i zániku skupin států, mezi nimi i aliancí. Nahrazení jinou identitou vede k formování odlišných skupin, ne nutně co se členů týče, ale jistě s ohledem na jejich společnou i partikulární identitu a normy. Vztaženo na pan-arabské hnutí: Válka v zálivu znamenala potvrzení dlouhodobého oslabování pan-arabské identity a přechod k identitě národních států. Irák se zachoval zcela proti logice hnutí, jehož normami se ale necítil vázán, protože již nesdílel společnou arabskou identitu. V důsledku krachu arabské identity a jejích ideových imperativů začaly arabské státy identifikovat hrozby jen na základě vlastní identity [Barnett 1996; 428 - 432].

## **5. Závěr:**

Aliance, ústřední jev zkoumaný v této práci, jsme zde definovali jako prostředek zajištění vlastní bezpečnosti. Pro realisty jsou právě a pouze tím. Možnosti spolupráce mimo bezpečnostní oblast jsou podle realistů velmi omezeny. I když spojenci nepředstavují takovou hrozbu jako protivníci, účinky systémové struktury se nemění. Její vliv je nekompromisní a nezměnitelný. Vlastní zájem na maximalizaci moci se po zajištění bezpečnosti bude hlásit o slovo i v rámci aliance. Vyjednávání v rámci aliance jsou tvrdá stejně jako mimo ni.

---

<sup>50</sup> Vnímání společné komunity ale vedlo to tomu, že vazby mezi identitně nejbližšími spojenci (Spojenými státy a Velkou Británií) byly posíleny. Vazby Francie, která nesdílela všechny identity v rámci společenství, ale byly poškozeny natrvalo [Risse-Kappen 1996; 384].

A stejně jako dění mimo alianční zapojení přinášejí i aliance mnohá úskalí. Logika realistického mezinárodního systému je logika vyvažování, ať už je pojato jako balancování proti moci nebo proti hrozbě, vždy je to právě ono, co bude základem vztahů mezi státy.

V rétorice konstruktivismu představují aliance odlišný typ institucí, jde o soubor idejí a norem. Státy, které mají podobné identity, vytvářejí v bezpečnostní oblasti spojenectví. Spojenci mezi sebou institucionalizují společenství se sdílenou identitou, jehož konstitutivní podmínkou je shoda na základní identitě, kterou se vymezují proti jiným skupinám. Stejně tak je vztah mezi protivníky založen právě na vzájemném vnímání odlišných identit. Změní-li aktéři způsob, jakým nahlíží na sebe sama nebo druhé (tedy dojde-li ke změně jejich identity), změní se i jimi přijaté instituce, i kdyby byly všechny ostatní (vnější) faktory, známé realismu, zachovány.

Způsob, jakým oba přístupy pojímají aliance, nám ukazuje, že oba přístupy uznávají stát jako hlavního a určujícího aktéra. Rozdíly mezi oběma přístupy nejsou ani v základní motivaci spojované s aliancemi, kterou představuje posílení vlastní bezpečnosti proti možné agresi, jsou ale ve významu, který aktéři alianci přisuzují, a v jejich možnostech.

Hovoří-li konstruktivisté o aliancích, téměř vždy je to v souvislosti s budováním společenství. Konstruktivismus vidí širší možnosti spolupráce, než jen spojenectví jako prostředek společné obrany před hrozbou. Na příkladu bezpečnostního společenství, jakým se stalo NATO, ukazují, že tam, kde jsou počáteční identity států podobné a k jejich sblížení a potvrzování dochází i v další praxi, je možno vytvořit společenství, které přetrvá i po zmizení původního protivníka. Neznamená to však, že všechna spojenectví států vedou vždy a nutně k vytvoření takové skupiny. Rozpad spojenectví je stejně dobře možný, jako je jeho přetrvání. Podstatná v takovém procesu je povaha a platnost idejí, které konstituují identitu společenství a závaznost norem. Důležité je, že identity jednotlivých států budou natolik pevné, aby jejich vnímání sebe sama bylo slučitelné se skupinovou identitou a jejími normami

Zatímco konstruktivismus vyzdvihuje u NATO jeho princip rovného zastoupení, jako důkaz sdílené identity, ukazují realisté na faktickou nerovnoměrnost v zapojení jednotlivých států a nebezpečí hegemonského ovládnutí takové aliance. Konstruktivisté tvrdí, že je možné vytvořit společenství idejí, které mezi svými členy účinně vyloučí válku jako způsob řešení konfliktu. Realisté tuto možnost nevidí. Takové společenství by bylo nutně pod dominantním vlivem jednoho členu, podřízení se mu ale odporuje základní logice. Vysoká propojenost mezi členy jedné komunity je pro realisty stejně pobídkou ke spolupráci a míru jako rozmnožením

třecích ploch, které mohou vyvolat případný konflikt. Pro relativně nezávislé a silné státy v rámci společenství je jednoduché pod zástěrkou kooperace a společných idejí dosahovat vlastních cílů. Taková nesouměrnost v rámci jednoho spojenectví je možná v bipolaritě, kdy pomáhá čelit většímu nebezpečí, které představuje antagonistický blok. Se změnou struktury, tedy rozpadem bipolarity, dochází nutně k novému přeskupování sil a obnovení rovnováhy. Oba dva přístupy jsou tedy schopny vysvětlit vznik takové aliance. V čem se ale liší, jsou nejen příčiny vzniku, ale i prognózy do budoucnosti.

Ani ve společenství demokratických států si nemohou být státy podle realistů jisty budoucností. Co zaručí, že zítra nedojde ke změně spojencova režimu? Podle realistů nic. Proto jsou spojenectví založena na jiných podmínkách, než je vnitřní uspořádání státu (jako výraz jeho konstitutivních idejí a regulativních norem). To je odsunuto na vedlejší kolej společně s geografickou polohou, hospodářskými a vojenskými kapacitami a podobně. Prostředí je to hlavní, co určuje chování států, a to může být rozděleno do více pólů, které proti sobě budou vyvažovat, nebo pouze do dvou pólů, které pak budou nutně antagonistické. Viděli jsme ale, že pro vysvětlení výběru aliančních partnerů je potřeba uvažovat nad rámcem pouhé struktury. Na tom, kdo bude vnímán jako hrozba, se podílí více faktorů, ty však neporušují základní logiku.

Na vytváření a udržování aliancí stejně jako na předpokladech jejich přežívání jsme viděli rozdíl v pojmání světa vlastní oběma teoretickým přístupům. Oba dokázaly představit příklady, které podporují jejich odlišná stanoviska. Ukončit práci s tím, že realismus je pesimistický a konstruktivismus opatrně optimistický, pokud jde o možnosti spolupráce mimo akutní hrozby a předpoklady stabilního mírového uspořádání v systému, by bylo příliš zavádějící. Velká část realistických prací (především pak neorealisticých), které jsme prozkoumali, vznikala v období studené války a pokud šlo o možnosti udržení stability v systému za nezměněných podmínek, byly také svým způsobem optimistické. Konstruktivisté upozorňují, že normy a ideje, které určují vztahy mezi státy, nejsou nikdy pouze pozitivní a vybízející ke spolupráci. Vztah mezi protivníky je založen na sdílených idejích, jako je tomu i u vztahu mezi spojenci. Mezinárodní vztahy se vyznačují vším, jen ne klidem a stabilitou. Je to prostředí neustálého konfliktu i spolupráce a v této své dynamice přináší změny, které se mnohdy projevují jako otřesy celého systému.

Co se tedy ukazuje jako podstata rozdílů mezi oběma přístupy? Odpověď leží v základních předpokladech obou přístupů. U realismu je to anarchické mezinárodní prostředí,

keré prostřednictvím struktury nutí státy mezi sebou hrát silovou hru. Aliance je pak odpovědí na nutnou potřebu vyvažovat sílu a případy, kdy se spojení rozpadlo po zničení protivníka, takový přístup podporují. Konstruktivismus vidí základ v identitě jednotlivých aktérů, vidí blízké státy vytvářet mezi sebou společenství, vymezující se proti jiným, zdůrazňující společné „my“ a vidí i případy, kdy takové společenství přetrvává i když původní „oni“ mizí. Důraz na individuální vnímání mezinárodního prostředí je součástí obou přístupů, jeho základy jsou ale odlišné. U jednoho je jeho základ v materiálních zdrojích jako prostředcích vlastního uplatnění a v nezměnitelné povaze států, která vede k nejistotě, pokud jde o záměry ostatních. Druhý přístup chápe vnímání jako výklady vlastních i sdílených identit a tedy jako klíč pro jednání v mezinárodním prostředí. Není to tak, že by oba přístupy viděly odlišné světy, jejich optika jim ale zdůrazňuje jiné případy. Alianční problematika nebyla v této práci vyložena vyčerpávajícím způsobem, ani to nebylo mým cílem. Věřím, že se mi na uvedených problémech podařilo základní rozdíl mezi oběma přístupy uspokojivě doložit.

## 6. Summary:

Alliances, the main topic of this thesis were defined as a mean to ensure collective security. For a realist possibilities of cooperation on a similar level are scarce outside the realm of national security. The effects that systemic structure has on individual actors remain uncompromising. The character of units does not change either. Thus it does not really change the way states bargain. The utmost important is self-preservation and one's own goals like to maximize one's power. For a constructivist an alliance is something different. It represents community of shared ideas and values so its members are guided by commonly acknowledged norms. A member of such community sees their fellows differently than non-members. The cooperation that might have been established out of a cry for a mutual protection might persist and even flourish after the common enemy is long gone. On the other hand change in the way that state sees itself causes transformation of its behavior and possible alliance breakdown. Despite these vital differences, there is a common ground in theorizing about security. For both approaches state remains the main actor in security and both of them acknowledge that a threat is the main cause of alignment. Still the differences outweigh the similarities when we look outside these core assumptions. The case of NATO helps us to

understand the nature of differences between both theories. This particular alliance was formed as a precaution in the beginning of the Cold War to balance against the threat that Soviet bloc represented. For a realist (or a neorealist for that matter) there is not much of a sense keeping the alliance alive after the dissolution of USSR. Its existence after the end of bipolarity is seen as nothing but anomaly that would eventually cease to. Maintaining bipolar alliance in changed world will inevitably lead to a disaster for a dominant hegemonic power. Others will balance against unchecked power. This is the everlasting law of international politics for a political realist. Constructivist sees this differently. Cooperation and mutually bounding laws may change the character of alliance and transform it into the true community. This does not mean that the community lasts forever, but it will be as durable as the will of its members to be so.

## 7. Seznam použité literatury:

BARNETT, M. (1996). Identity and Alliances in the Middle East. In KATZENSTEIN, P. (ed.) (1996). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press. pp. 357 – 399. ISBN: 0 – 231 – 10469 – 3.

BULL, H. (1985). Does Order Exist in World Politics? In ART, R., JERVIS, R. (eds.) (1986) *International Politics: Anarchy, Force, Political Economy and Decision Making*. Boston: Little, Brown and Company. pp. 29 – 41. ISBN: 0 – 316 – 05239 – 6.

CHRISTENSEN, T., SNYDER, J. (1990). Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity. *International Organization*. Vol. 44. No. 2, pp. 137 – 166.

COPELAND, D. (2000). The Constructivist Challenge to Structural Realism. *International Security*. Vol. 25, No. 2, pp. 187 – 212.

CLAUDE, I.L. Jr (1985). The Balance of Power. In ART, R., JERVIS, R. (eds.) (1986) *International Politics: Anarchy, Force, Political Economy and Decision Making*. Boston: Little, Brown and Company. pp. 111 – 125. ISBN: 0 – 316 – 05239 – 6.

FARRELL, T. (2002). Constructivist Security Studies: Portrait of a Research Program. *International Studies Review*. Vol. 4, No. 1, pp. 49 – 72.

FINNEMORE, M., SIKKINK, K. (1998). International Norms Dynamics and Political Change. *International Organization*. Vol. 52, No. 4, pp. 887 – 917.

GOLDSTEIN, J., KEOHANE, R. (1993). Ideas and Foreign Policy: An Analytical Framework. In GOLDSTEIN, J., KEOHANE, R. (1993). *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change*. New York: Cornell University Press, pp. 3 -30. ISBN: 0 – 8014 – 8152 – X(pbk.) .

HOPF, T. (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*. Vol. 23, No. 1, pp. 171 – 200.

JERVIS, R. (1978). Cooperation Under the Security Dilemma. *World Politics*. Vol. 39. No. 2, pp. 167 – 214.

JERVIS, R. (1985). Offense, Defense and the Security Dilemma. In ART, R., JERVIS, R. (eds.) (1986) *International Politics: Anarchy, Force, Political Economy and Decision Making*. Boston: Little, Brown and Company. pp. 185 - 207. ISBN: 0 – 316 – 05239 – 6.

KEOHANE, R. (1986) Structural Realism and Beyond. In KEOHANE, R. (1986). *Neorealism and its Critics*. New York: Columbia University Press. pp. 158 – 203. ISBN: 0 – 231 – 06348 – 2.

KEOHANE, R. (1986) Realism, Neorealism and the Study of World Politics. In KEOHANE, R. (1986). *Neorealism and its Critics*. New York: Columbia University Press. pp. 1 – 26. ISBN: 0 – 231 – 06348 – 2.

KOSŁOWSKI, R., KRATOCHWIL, F. (1994). Understanding Change in International Politics: the Soviet Empire's Demise and the International System. *International Organization*. Vol. 44. No. 2, pp. 215 -247.

MAOZ, Z. (1997). The Controversy over the Democratic Peace. *International Security*. Vol. 22, No. 1. pp. 162 – 198.

MEARSHEIMER, J. (1990). Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security*. Vol. 15. No. 1, pp. 5 – 56.

RISSE-KAPPEN, T. (1994). Ideas Do Not Float Freely: Transnational Coalitions, Domestic Structures, and the End of the Cold War. *International Organization*. Vol. 48. No. 2, pp. 185-214.

RISSE-KAPPEN, T. (1996). Collective Identity in a Democratic Community: The Case of NATO. In KATZENSTEIN, P. (ed.) (1996). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press. pp. 357 – 399. ISBN: 0 – 231 – 10469 – 3.

SNYDER, G. (1984). The Security Dilemma in Alliance Politics. *World Politics*. Vol. 36, No. 4. pp. 3 – 43.

SNYDER, G. (1990). Alliance Theory: A Neo-Realist First Cut. *Journal of International Affairs*. Vol. 44, No.1, pp. 103 – 122.

WALT, S. (1985). Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security*. Vol. 9, No. 4. pp. 3 – 43.

WALT, S. (1987). *The origins of alliances*. Ithaca: Cornell University Press. 1987. 321p. ISBN: 0-8014-2054-7.

WALT, S. (1998). International Relations: One World, Many Theories. *Foreign Policy*, No. 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge. (Spring, 1998), pp.29-32+34-46.

WALTZ, K. (1979). *Theory of International Politics*. Boston: McGraw-Hill. 251 p. ISBN: 0-07-554852-6.

WALTZ, K. (1986). Reductionist and Systemic Theories. In KEOHANE, R. (1986). *Neorealism and its Critics*. New York: Columbia University Press. pp. 47 - 70. ISBN: 0 – 231 – 06348 – 2.

WALTZ, K. (2000). Structural Realism after the Cold War. *International Security*. Vol. 25, No. 1, pp. 5 – 41.

WENDT, A. (1992). Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*. Vol. 46, No. 2.

WENDT, A. (1995). Constructing International Politics. *International Security*. Vol. 20, No. 1, pp. 71 – 81.



WENDT, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press. 441p. ISBN: 0 – 521 – 46557 – 5.

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**  
**FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD**  
**INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ**

Vznik a udržování aliancí z hlediska teorie mezinárodních vztahů

Projekt bakalářské práce

Václav Vymětal

druhý ročník bakalářského studia

Politologie a mezinárodní vztahy

vedoucí: PhDr. Jan Karlas, MA, PhD

rok: 2008/2009

Téma bakalářské práce:

Jako téma své závěrečné bakalářské práce jsem si zvolil *problematiku vytváření a udržování aliancí, tak jak ji reflektuje teorie mezinárodních vztahů*. Z mnohých přístupů, kterými je možné na mezinárodní prostředí nahlížet, jsem si pro svou práci zvolil teorii realistickou, respektive neorealistickou, a teorii konstruktivistickou.

Zdůvodnění výběru tématu:

Problematiku aliancí volím proto, že se podle mého názoru jedná o fenomén, který je historicky jedním z ústředních v mezinárodních vztazích, a to nejen v teorii, ale především v praktické politice. Formování aliancí jako odpověď na konkrétní hrozby je neodmyslitelně spjato se světovou politikou od doby, kdy se stát prosadil jako aktér mezinárodních vztahů. Stejně tak je podle mého názoru zajímavé a přínosné pozorovat, k jakým změnám v teoretické reflexi docházelo v průběhu měnícího se mezinárodního prostředí. Na tomto místě není bez zajímavosti podotknout, že debata kolem vytváření a udržování aliancí se zintenzivňuje s koncem Studené války a přechodem od tehdejšího bipolárního uspořádání mezinárodní politiky. V průběhu času jsme mohli pozorovat aliance s různým účelem, pevností a trváním. Bude zajímavé zkoumat, jak a zda vůbec mnou vybrané teorie vysvětlují tuto rozmanitost.

Výzkumné otázky:

Téma je samozřejmě příliš široké, aby mohlo být dostatečně zpracováno v rozsahu bakalářské práce. Zvolením následujících výzkumných otázek se pokusím téma zúžit, aniž bych přitom přišel o podstatné náležitosti, které s problematikou souvisí: *Jak vysvětluje realistická a konstruktivistická teorie vznik a udržování aliancí v mezinárodním prostředí? Která z těchto teorií podává ucelenější a komplexnější pohled na danou problematiku?*

V samotné práci se pak pokusím dané otázky co nejpřesněji zodpovědět.

### Teoretické základy práce:

Teoretické zpracování problematiky aliancí, přesněji procesu spojování se do aliancí (*alignment*), je tradičně spojeno s realistickým proudem teorií v mezinárodních vztazích. Konstruktivismus, novější fenomén v teoriích mezinárodních vztahů, nabízí odlišné pohledy na základní problémy. Oba dva teoretické proudy se vyznačují vysokou diverzifikovaností.

Realismus je spíše proudem rozličných teorií, které se však odvolávají na společné základní premisy. Mezi ně patří především: anarchická struktura mezinárodních vztahů, stát jako klíčový aktér v této struktuře, snaha o dosažení moci v rozličných podobách a snaha o sebezáchovu. V mé práci budu nejvíce čerpat především z díla neorealistů, ti však opět netvoří jednolitou skupinu.

Konstruktivismus, který vychází z kritických teorií druhé poloviny dvacátého století, je možno dělit na „konvenční“ a „kritický“. Obě varianty přistupují k lidskému světu jako k sociálnímu konstrukt. Moje práce bude vycházet z konvenční varianty, která vyzdvihuje existenci norem a klíčovou roli identity, které konstituují jak aktéry tak prostředí, vliv sdílení informací a identit mezi aktéry. Snahou této varianty je představení alternativy k převládajícím teoriím.

Ve své práci se nebudu pokoušet komplexně představovat tyto dvě teorie, k nimž existuje obsáhlá literatura. Spíše se v první části práce zaměřím na to, jak tyto teorie pojímají jednotlivé problémy, podstatné pro vytváření alianční politiky.

### Metody zkoumání:

Pro posouzení, která z vybraných teorií je vhodnější v případě problematiky aliancí, vytyčím základní body / problémy (viz níže). Budu zjišťovat, která teorie důkladněji problematizuje dané body a zároveň, která se vyjadřuje k většímu počtu těchto problémů. Teorie, která je schopna lépe splnit tyto podmínky, bude vyhodnocena jako vhodnější pro zkoumání dané problematiky.

Pro dosažení vytyčených cílů budu postupovat metodou kritického zkoumání literatury, která se vztahuje jak k aliancím konkrétně, tak k teoriím obecně. Alianční problematika o sobě tvoří jen zlomek záběru obou teorií (a je více a delší dobu problematizována v rámci realismu). Bude tedy potřeba nalézat a vyvozovat dílčí závěry z širokého záběru obou teorií, neboť tam je možno nalézt mnoho aplikovatelného na specifickou problematiku aliancí.

#### Přiblížení osnovy bakalářské práce:

Práci rozdělím do dvou částí. První se bude zabývat systémovými předpoklady spojování se do aliancí. Význam této části je v tom, že popíše a rozebere základy, na kterých se aliance v systému vytvářejí. Není totiž možné, aby státy utvářely aliance, aniž by měly k tomu vhodné podmínky z hlediska mezinárodního prostředí. Druhá část práce se bude zabývat jednotlivými problémy, se kterými se státy setkávají, jsou-li nuceny vytvářet aliance. Zároveň bude na historických příkladech dokumentovat jednotlivá teoretická tvrzení. Zatímco první část bude popisovat systém (a jeho vlastnosti) jako celek, druhá se zaměří na státy a jejich pozice v systému, jejich možné pohnutky, potenciál a podobně. Obě části dohromady pak vytvoří komplexní obraz problematiky aliancí.

První část bakalářské práce nazvaná: „Systémové předpoklady vzniku aliancí“ se zaměří na to, jak vybrané teorie pojímají specifické problémy mezinárodního prostředí, které nejvíce ovlivňují vznik a udržování aliancí. Jsou to, podle mého názoru tyto: Anarchická povaha mezinárodních vztahů a možnosti (rozsah) spolupráce, dále pak problematika bezpečnostního dilematu a role identity.

Tyto základní předpoklady aliancí pojímají obě teorie dostatečně odlišně, aby je bylo možno konfrontovat v rámci mé práce. Zatímco neorealismus předpokládá určitou determinaci aktérů prostředím ve kterém existují; konstruktivismus vychází z předpokladu, že aktéři utvářejí systém, který je zároveň formuje, důležité je pak, jak jednotliví aktéři systém chápou. Vytváření aliancí je pokusem o překonání problémů, které jsou spojeny s anarchickou povahou prostředí. Pro konstruktivismus tedy není jen jedna podoba anarchie v mezinárodním systému, ale můžeme se setkávat s rozličnými formami na základě toho, jak je systém pojímán. V rámci tohoto bloku nebude možné nedotknout se i otázky polarity systému.

Na případu bezpečnostního dilematu je rozdíl mezi konstruktivismem a realismem neméně patrný. Bezpečnostní dilema je jedním ze základních problémů realismu, vycházejících z předpokladu anarchického prostředí. Obtíže spojené s nejistotou států vůči sobě vyvolávají stav, kdy snaha jednoho státu zvýšit svou bezpečnost (nejčastěji pojmána jako posílení své materiální moci) vede ke spirálovitému efektu, kdy všechny státy začínají s obdobným zbrojením, aby vyvážily nárůst jeho moci. Nejistota v systému se tak posiluje. Konstruktivismus ukazuje, že ve skupině států se sdílenou identitou nepozorujeme stejná rizika bezpečnostního dilematu, jaká jsou předpokládána realismem. Bezpečnostní dilema je tedy přinejmenším částečně překonatelné v okamžiku, kdy dochází ke sdílení identity. Na alianci je možno nahlížet jako na pokus o překonání (nebo alespoň zmírnění) úskalí bezpečnostního dilematu.

Druhá část práce nazvaná: „Vlastní problematika aliancí“ naváže na teoretická východiska vzniku aliancí představená v první části a bude se více zabývat konkrétními problémy vytváření a udržování aliancí.

Bude zkoumat nakolik jsou různorodé aliance založeny na stejných základech, normách a předpokladech. Jaké jsou rozdíly mezi aliancemi založenými v době míru a války, kdy obojí slouží k zajištění bezpečnosti, avšak první se ustavují jako pojistka před agresí, druhé pak jako reakce na agresi. Jak se takové aliance liší z hlediska své struktury, orgánů a jakou roli v nich hraje identita jednotlivých členů a identita protivníka.

Identifikuje faktory, které vedou k potřebě vytvářet v systému aliance. Pokusí se o nástin hierarchie těchto hrozeb, podle toho jak je vnímají použité teoretické koncepty; určí na kterých hrozbách se teoretické koncepty shodují a které jsou vlastní pouze jednomu z nich.

Bude zjišťovat, jaké překážky musejí být překonány, aby došlo ke vzniku aliance. Mezi tyto problémy patří problematika chování států vůči hrozbám; v jakých případech čelí státy hrozbě balancování proti ní (*balancing*) a za jakých podmínek státy přistupují ke spolčování se se státem, který pro ně představuje největší hrozbu (*bandwagoning*); s tím, že práce bude předpokládat první způsob čelení hrozbě jako převládající.

Zaměří se na roli ideologie a případnou existenci sdílené identity, jakou je například liberální demokracie, kterou přijali jednotlivé státy v systému. Dále pak význam vnímání druhého na alianční politiku a další dílčí problémy. Jako je materiální moc států, poloha

(geografická vzdálenost od hrozby a případných spojenců) a vystupování v rámci systému (zda agresivně vystupující státy jsou chápány jako větší hrozba i přes relativní slabost apod.).

Dále bude problematizovat metody vedení aliancí po jejich vzniku. Realismus problematizuje vnitřní vyjednávání mezi členy aliance; dynamiku mocenských změn mezi aktéry aliance a její dopady. Konstruktivismus zajímá, jak a zda aliance ovlivňuje identitu aktérů. Bude se zabývat otázkou, jak aliance ovlivňuje změna vnějších podmínek, zda státy, které se již dále necítí být z vnější ohroženy, opouštějí alianci, jak tvrdí většina neorealistů; či zda jsou možnosti zachovat a upravit alianci i nadále na základě identitní blízkosti, sdílených norem a chápání, k čemuž se přiklání konstruktivismus. Dotkne se i problému porušení norem v rámci aliance a následků takového chování. Přestože práce nebude zkoumat výchozí teorie na jednom případě, budu předkládat jednotlivé historické případy, které dokumentují daná tvrzení.

Výsledkem by mělo být co nejvíce komplexní představení alianční politiky na základě zvolených teorií.

#### Cíle a předpokládané závěry bakalářské práce:

Na závěr se pokusím o zhodnocení obou teorií na základě výzkumu předloženého v mé práci. Problémy spojené s vytvářením aliancí tvoří jen část korpusu obou dvou teorií, výsledkem tedy nemůže být celkové zhodnocení teorií. Pokusím se určit, která teorie se ukázala vhodnější pro vysvětlení dílčích problémů a která se zdá být obecně vhodnější při zpracovávání problematiky aliancí.

Osnova bakalářské práce:

1. Úvod
2. Stať
  - 2.1. Systémové předpoklady vzniku aliancí
    - a) Anarchické prostředí a možnosti spolupráce
    - b) Bezpečnostní dilema a role identity
  - 2.2. Vlastní problematika aliancí
    - a) Specifické problémy vzniku aliancí
    - b) Udržování a vedení aliancí
3. Závěr

Předběžný seznam literatury k bakalářské práci:

COPELAND, D. (2000). The Constructivist Challenge to Structural Realism. *International Security*. Vol. 25, No. 2, pp. 187 – 212.

COX, R. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium - Journal of International Studies*. Vol. 10, No. 2, pp. 126 - 155.

FARRELL, T. (2002). Constructivist Security Studies: Portrait of a Research Program. *International Studies Review*. Vol. 4, No. 1, pp. 49 – 72.

HOPF, T. (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*. Vol. 23, No. 1, pp. 171 – 200.

JERVIS, R. (1991-2). The Future of World Politics: Will It Resemble the Past? *International Security*. Vol. 16, No. 3, pp. 39 – 73.

JERVIS, R. (1998). Realism in the Study of World Politics. *International Organisation*. Vol. 52, No. 4, pp. 971 – 991.



JERVIS, R. (1999). Realism, Neoliberalism and Cooperation: Understanding the Debate. *International Security*. Vol. 24, No. 1, pp. 42 – 63.

KATZENSTEIN, P. (ed.) (1996). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press. 562 p. ISBN: 0 – 231 – 10469 – 3.

LEGRO, J., MORAVCSIK, A. (1999). Is Anybody Still a Realist? *International Security*. Vol. 24, No. 1. pp. 5 -55.

MEARSHEIMER, J. (1990). Back to Future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security*. Vol. 15, No. 1. pp. 5 – 56.

SNYDER, G. (1990). Alliance Theory: A Neo-Realist First Cut. *Journal of International Affairs*. Vol. 44, No.1, pp. 103 – 122.

SNYDER, G. (2002). Mearsheimer's World-Offensive Realism and the Struggle for Security: A Review Essay. *International Security*. Vol. 27, No. 1, pp. 149-173.

SNYDER, J. (1990). Averting Anarchy in the New Europe. *International Security*. Vol. 14, No. 4, pp. 5-41.

STERLING – FOLKER, J. (2000): Competing Paradigms or Birds of a Feather? Constructivism and Neoliberal Institutionalism Compared. *International Studies Quarterly*. Vol. 44, No. 1, pp. 97 – 119.

WALT, S. (1985). Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security*. Vol. 9, No. 4. pp. 3 – 43.

WALT, S. (1987). *The origins of alliances*. Ithaca: Cornell University Press. 1987. 321p. ISBN: 0-8014-2054-7.

WALT, S. (1999). Rigor or Rigor Mortis?: Rational Choice and Security Studies. *International Security*. Vol. 23, No. 4, pp. 5 – 48.

WALTZ, K. (1979). *Theory of international politics*. Boston : McGraw-Hill. 251 p. ISBN: 0-07-554852-6.

WEBER, K. (1997). Hierarchy Amidst Anarchy: A Transaction Costs Approach to International Security Cooperation. *International Studies Quarterly*. Vol. 41, No. 2. pp. 321 - 340.

WENDT, A. (1992). Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organisation*. Vol. 46, No. 2.

WENDT, A. (1995). Constructing International Politics. *International Security*. Vol. 20, No. 1, pp. 71 – 81.

WALT, S. (1998). International Relations: One World, Many Theories. *Foreign Policy*, No. 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge. (Spring, 1998), pp.29-32+34-46.